Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Br. 05/09
Datum: 02.11.2026

Na osnovu člana 92. stav 4. i člana 93. stav 4. Ustava Republike Kosovo, člana 8. Zakona br. 08/L-117 o Vladi Republike Kosovo, u skladu sa članom 78 Pravilnika o radu Vlade Republike Kosovo br. 17/2024, Vlada Republike Kosovo, na sednici održanoj 2 novembra 2026. godine, donosi:

ODLUKU

1. Usvaja se Koncept dokumenta za znakovni jezik u Republici Kosovo.

2. Kancelarija za dobro upravljanje, u okviru Kancelarije premijera, i druge nadležne institucije su obavezne da sprovedu ovu odluku, u skladu sa Pravilnikom o radu Vlade.
3.
4. 3. Odluka stupa na snagu danom objavljivanja u Službenom listu Republike Kosovo.

Albin KURTI

Premijer Republike Kosovo

Dostavlja se:

- Zamenicima premijera
- Svim ministrima
- Generalnom sekretaru KP-a
- Arhivi Vlade

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria –Vlada – Government
Zyra e Kryeministrit-Ured Premijera-Office of the Prime Minister
Zyra për Qeverisje të Mirë/Kancelarija za Dobro Upravljanje/Office of Good Governance

Koncept dokument za Znakovni Jezik u Republici Kosovo

Pripremila: Kancelarija za Dobro Upravljanje – Ured Premijera.

Priština, 16.10.2026

Sadržaj

Skraćenice	3
Rezime koncept dokumenta	4
Uvod	6
Poglavlje 1: Definicija problema	7
Poglavlje 2: Ciljevi	28
Poglavlje 3: Opcije	30
Poglavlje 3.1: Opcija 1 ili opcija bez ikakvih izmena	30
Poglavlje 3.2: Opcija za poboljšanje implementacije i sprovođenja	31
Poglavlje 3.3: Opcija tri - Izrada zakona o znakovnom jeziku u Republici Kosovo	32
Poglavlje 4: Identifikacija i procena budućih uticaja	33
Poglavlje 4.1: Izazovi u vezi sa prikupljanjem podataka	39
Poglavlje 5: Komunikacija i konsultacije	40
Poglavlje 6: Poređenje opcija	40
Poglavlje 6.1: Planovi implementacije za različite opcije	44
Poglavlje 6.2: Tabela poređenja tri opcije	50
Poglavlje 7: Zaključci i sledeći koraci	52
Poglavlje 7.1: Odredbe o praćenju i evaluaciji	52
Prilog 1: Obrazac za procenu ekonomskog uticaja	55
Prilog 2: Obrazac za procenu društvenog uticaja	58
Prilog 3: Obrazac za procenu uticaja na životnu sredinu	61
Prilog 4: Obrazac za procenu uticaja na osnovna prava	64

Skraćnice

EU- Evropska Unija

ZJK- Znakovni jezik Kosova

ZJ- Znakovni jezik

MKPOI/CRPD-Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

MONTI-Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija

UGK- Udruženje gluvih Kosova

UP- Ured premijera

KDU- Kancelarija za dobro upravljanje

Sažetak Koncept Dokumenta

Koncept dokument za znakovni jezik ima za cilj predstavljanje prihvatljive opcije za rešavanje problema znakovnog jezika za osobe sa oštećenim sluhom u Republici Kosovo, sa namerom da se prava osoba sa oštećenim sluhom **unaprede u** kosovskom društvu, kao i da se onemogući njihova diskriminacija i izolacija.

Glavni problem koncept dokumenta za znakovni jezik jeste nedostatak stabilne pravne infrastrukture za znakovni jezik u Kosovu, što osobe sa oštećenim sluhom izlaže problemima efekta domina, koji vode do njihove izolacije, problema pristupa obrazovanju i vaspitanju, problema pristupa uslugama, a iznad svega do njihove diskriminacije.

Predložena opcija jeste izrada zakona o znakovnom jeziku u Kosovu, koji bi postigao konkretne rezultate, poboljšao pravnu situaciju, pravnu sigurnost, kao i regulisao status osoba sa oštećenim sluhom u Kosovu i ojačao institucionalne mehanizme za pitanja osoba sa oštećenim sluhom i znakovnog jezika. Predložena opcija (opcija 3), pored opcija 1 i 2, jeste opcija koja ima za cilj da pronađe održivije rešenje, odnosno da stvori jaču pravnu osnovu, koja bi pomogla osobama sa oštećenim sluhom da se integrišu u društvo, da imaju pristup obrazovanju i zdravstvu, kao i da imaju efektivan pristup u svim oblastima života.

Opšte informacije	
Naslov	Koncept dokument za Znakovni Jezik u Republici Kosovo
Nadležno ministarstvo:	Kancelarija za Dobro Upravljanje, Ljudska Prava, Jednake Mogućnosti i Nediskriminaciju / Ured Premijera – Republika Kosovo
Kontakt osoba	Habit Hajredni-Direktor +383 38 200 140 70
NPR	Nacionalni Plan Razvoja 2025-2027
Strateški prioritet:	Povećanje kvaliteta u razvoju politika i pružanju usluga za građane i biznise
Strateška mera:	Jačanje institucionalnih kapaciteta za sprečavanje diskriminacije
Aktivnost:	Izrada Koncept dokumenta za znakovni jezik

Odluka Generalnog Sekretara Ureda Premijera, br. ref. 021/2024, datum 21.02.2024	
Glavno pitanje	Glavno pitanje odnosi se na nedostatak zakona o znakovnom jeziku, koji je u većini slučajeva stavio osobe sa oštećenim sluhom u nepovoljan položaj. Sa ciljem rešavanja ovog problema, preporučena je izrada Zakona o znakovnom jeziku, koji bi adresirao većinu pitanja vezanih za regulisanje statusa osoba sa oštećenim sluhom i način njihove komunikacije putem znakovnog jezika.
Sažetak konsultacija	Održane su konsultacije sa akterima i institucijama koje su uključene u sprovođenje izabrane opcije. Važne konsultacije su realizovane sa Kosovskim udruženjem gluvih, tokom održanih sastanaka. Takođe, deo konsultacija su i drugi sastanci sa relevantnim institucijama, koje je realizovala radna grupa.
	1. Sastanci za izradu koncept dokumenta; 2. Sastanci radne grupe; 3. Sastanci sa institucijama uključenim u sprovođenje izabrane opcije; 4. Preliminarne konsultacije; 5. Javne konsultacije.

Predložena opcija	**Izrada Zakona o Znakovnom Jeziku – treća opcija.**

Glavni očekivani uticaji	
Budžetski uticaji	Predložena opcija pokriva se postojećim budžetskim planiranjima, a planiranje budžeta koje će se vršiti u okviru planiranja, prema koracima sprovođenja odgovarajuće predložene opcije iz ovog koncept dokumenta. Mogući zakon o znakovnom jeziku predviđa se da u narednim godinama 2026. i 2027. ima dodatne troškove od oko 150.000 (sto pedeset hiljada evra). U 2026. godini trošak je procenjen na 50.000 evra, dok je u 2027. godini procenjen na 100.000 evra, što ukupno iznosi oko 150.000 (sto pedeset hiljada) evra. Ukupni trošak preporučene opcije br. 3 procenjuje se na 269.400,00 evra, uključujući kategorije rashoda: plate i naknade, robu i usluge, kao i postojeća sredstva.
Ekonomski uticaji	Zakon o znakovnom jeziku će promovisati dalju inkluziju osoba sa oštećenim sluhom na tržištu rada, nudeći više mogućnosti za zapošljavanje i napredovanje u karijeri. Ovo takođe može stvoriti tržište za usluge tumačenja znakovnog jezika, donoseći nove investicije u ovu oblast. Mogućnosti za zapošljavanje, uz regulisani pravni aspekt znakovnog jezika, rezultiraće i ekonomskim blagostanjem osoba sa oštećenim sluhom. **Zakon br. 03/L-019 o osposobljavanju, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom,** u članu 12.2, propisuje da: *„Svaki poslodavac je obavezan da zaposli jednu osobu sa invaliditetom na svakih pedeset (50) radnika.“* Na osnovu ovih zakonskih odredbi, izabrana opcija i usvajanje novog zakona o znakovnom jeziku omogućili bi jačanje mehanizama i olakšali mogućnost da se osobe sa oštećenim sluhom lakše zaposle.
Društveni uticaji	Zakon o znakovnom jeziku će promovisati uključivanje i poštovanje zajednice osoba sa oštećenim sluhom u društvu, stvarajući pogodnije okruženje za njihov život i rad. U pogledu procene društvenih uticaja, važno je naglasiti da će zakon o znakovnom jeziku omogućiti da osobe sa oštećenim sluhom ne budu diskriminisane u svom životu, kako na poslu, tako i u drugim aspektima.
Ekološki uticaji	Nema direktnih uticaja, međutim, poboljšanjem pristupa informacijama uticaće se na povećanu brigu o životnoj sredini od strane zajednice osoba sa oštećenim sluhom. Proširenje pristupa informacijama imaće indirektne uticaje i na dobijanje odgovarajućih informacija u vezi sa aspektima životne sredine.
Međusektorski uticaji	Koncept dokument se ne očekuje da ima međusektorski uticaj.
Administrativna opterećenja za kompanije	Poboljšanje pristupa i usluga za osobe sa oštećenim sluhom može smanjiti administrativno opterećenje za njih i njihove porodice, čineći njihov svakodnevni život lakšim. Stvaranje mehanizma za tumače i usluge jezičkih tumača omogućiće osobama sa oštećenim sluhom da olakšaju pristup javnim administrativnim uslugama uopšte.
Test za MSP	Ne primenjuje se.

Sledeći koraci	
Kratkoročno	1. Finalizacija koncept dokumenta; 2. Javne konsultacije u vezi sa koncept dokumentom; 3. Usvajanje koncept dokumenta;
Srednjoročno	1. Formiranje radne grupe za Zakon o znakovnom jeziku; 2. Izrada Zakona o znakovnom jeziku; 3. Javne konsultacije za Zakon o znakovnom jeziku; 4. Razmatranje u Vladi i Skupštini Zakona o znakovnom jeziku; 5. Sprovođenje zakona i stvaranje novih mehanizama u okviru zakona; 6. Sprečavanje slučajeva diskriminacije osoba sa oštećenim sluhom; 7. Stvaranje novih tehnoloških mogućnosti i pružanje usluga za osobe sa oštećenim sluhom u realnom vremenu.

Uvod

Koncept dokument za znakovni jezik ima za cilj da reguliše i adresira rešavanje problema vezanih za znakovni jezik na Kosovu. Do sada, Republika Kosovo nema snažnu pravnu infrastrukturu u pružanju znakovnog jezika. To veoma često dovodi do toga da se osobe sa oštećenim sluhom osećaju diskriminisano, zbog neobezbeđivanja znakovnog jezika.

U tom kontekstu, donošenje zakona koji reguliše znakovni jezik bi kompletiralo pravnu infrastrukturu, obezbedilo pravnu sigurnost za osobe sa oštećenim sluhom, stvorilo efikasnije mehanizme za pružanje znakovnog jezika, sprečilo diskriminaciju i omogućilo da se osobe sa oštećenim sluhom osećaju ravnopravno. Državni mehanizmi za pružanje znakovnog jezika bili bi snažni i sigurni u obavljanju svojih aktivnosti, povećala bi se pravna sigurnost i unapredio nivo primene ljudskih prava.

Ovaj koncept dokument je pratio strukturu standarda i priručnika za izradu koncept dokumenta, predlažući naprednu opciju koja rešava glavni problem. Koncept dokument definiše problem, zasnovan na konkretnim podacima, kao rezultat konsultacija sa SHKSH i drugim relevantnim institucijama. Takođe, koncept dokument predstavlja stvarne podatke koji definišu glavni problem i preciziraju ga. Koncept dokument se zasniva na komparativnoj perspektivi, uzimajući u obzir prakse naprednih država koje su usvojile Zakon o znakovnom jeziku. Pored toga, koncept dokument obrazlaže i predloženu opciju.

Figura 1: Tabela sa opštim informacijama o koncept dokumentu

Naslov	Koncept dokument za znakovni jezik u Republici Kosovo
Nadležno ministarstvo	Kancelarija za Dobro Upravljanje, Ljudska Prava, Jednake Mogućnosti i Nediskriminaciju / Ured Premijera – Republika Kosovo
Kontakt osoba	Habit Hajredni-Direktor +383 38 200 140 70
NPR	Nacionalni Plan Razvoja2025-2027
Strateški prioritet	Poboljšanje kvaliteta socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom
Specifični cilj	Poboljšanje inkluzivnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom
Aktivnost	Izrada koncept dokumenta Zakona o uslugama u znakovnom jeziku

Radna grupa	Habit Hajredini – Kancelarija za Dobro Upravljanje – Predsedavajući Mentor Borovci – Ured Premijera (UP) Enver Kurtalani – Kosovsko udruženje gluvih Egzona Raçi – Koordinacioni sekretarijat Vlade Albina Selmani – Kancelarija za Dobro Upravljanje Alberita Hyseni – Pravna Kancelarija – PK Rukije Gashi – Kosovsko udruženje gluvih Luljeta Kabashi – Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONT) Kefsere Baftiu – Kancelarija za Budžet i Finansije – PK Azem Reçica – Ministarstvo finansija, rada i transfera
Dodatne informacije	Strateški i specifični ciljevi zasnovani su na Strategiji za prava osoba sa invaliditetom 2025–2030, kao i na Akcionom planu za prava osoba sa invaliditetom 2025–2027, kao i na Strategiji obrazovanja 2022–2026, koja je na snazi. U akcionom planu jedan od pokazatelja jeste izrada politika za zajednicu osoba sa oštećenim sluhom. Treba naglasiti da je izabrana opcija opcija 3, odnosno izrada novog zakona o znakovnom jeziku. Takođe, elaboracija izabrane opcije i poređenje sa drugim opcijama zasnovana je na međunarodnim praksama, iskustvima drugih država i izveštajima, kao i dokazima koji potvrđuju stanje osoba sa oštećenim sluhom u Republici Kosovo.

Poglavlje 1: Definisanje problema

Uvodna razmatranja za definisanje problema

Znakovni jezici obavljaju niz funkcija sličnih govornim jezicima: komunikaciju, prenošenje društvenih odnosa, izražavanje kulturnog identiteta, kao i pružanje izvora zadovoljstva kroz umetničke forme izražavanja. [1] Znakovni jezici se uočljivo razlikuju od govornih jezika na nekoliko načina, ali oba modaliteta su jednako vredna kao sredstva komunikacije. Među ostalim, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom propisuje: Član 2 – ***Definicije: „Jezik***" obuhvata govorne jezike i znakovni jezik, kao i druge oblike neverbalnog jezika.

Jedna percepcija o znakovnim jezicima jeste da oni koriste samo gestikulaciju ili pantomimu. Međutim, kao i govorni jezici, znakovni jezici imaju konvencionalni rečnik i pokazali su da poseduju složene gramatičke sisteme. Prirodni znakovni jezici nisu izmišljeni od strane pojedinca, već su evoluirali među osobama koje ne čuju. Govorni jezici i znakovni jezici razlikuju se u pogledu modaliteta koji koriste. Govorni jezici koriste auditivno-vokalni kanal, dok su znakovni jezici vizuelno-gesturalni jezici. Kao što se reči u govornom jeziku mogu podeliti na manje jedinice (na primer, foneme), znakovi se sastoje od manjih strukturnih jedinica, kao što su oblik ruke, orijentacija, pokret i mesto artikulacije znaka, kao i nemanualni elementi poput izraza lica.

[1] Status znakovnih jezika u Evropi - st.9.

Gramatike znakovnih jezika koriste izraze lica i pokrete tela, kao i prostor ispred i oko osobe koja pravi znakove na specifične načine. Znakovni jezici ne treba da se menjaju kako bi se prilagodili strukturi govornog jezika.

Dakle, na osnovu gore navedenih uvodnih podataka, od izuzetne je važnosti da status znakovnog jezika bude regulisan što preciznije i jasnije, zakonom koji će usvojiti Parlament.

Nema dileme da definisanje problema mora da počne sagledavanjem stanja na Kosovu i politika koje su do sada izgrađene u vezi sa znakovnim jezikom. Da bi se dobilo jasno definisanje problema, potrebno je imati u vidu glavni problem, uzroke tog problema, kao i posledice koje mogu nastati zbog njega. Takođe, važno je i identifikovanje zainteresovanih strana koje mogu doprineti rešavanju problema.

Kosovo još uvek nema poseban zakon o znakovnom jeziku. Nepostojanje takvog zakona samo po sebi predstavlja problem. Nedostatak zakona o znakovnom jeziku kontinuirano otežava položaj zajednice osoba sa oštećenim sluhom na Kosovu. To je zato što su prava osoba sa oštećenim sluhom, pristup društvu, obrazovanju, zdravstvu i informacijama znatno otežani u nedostatku obaveznih odredbi jednog zakonskog akta. Nepostojanje zakona omogućilo je da diskriminacija osoba sa oštećenim sluhom bude izraženija, jer državne politike, bez zakonskog okvira, ne mogu da dobiju odgovarajući oblik niti da imaju efekat kakav bi imao zakon.

Znakovni jezik Kosova (ZJK) i kontekst definisanja problema

U okviru izrade ovog koncept dokumenta, treba naglasiti da znakovni jezik ostaje poseban izazov u Republici Kosovo. To je posebno potvrđeno kroz konsultacije organizovane sa akterima i Kosovskim Udruženjem Gluvih (KUG), sa ciljem izrade i finalizacije ovog koncept dokumenta.[2] Na konsultativnim sastancima održanim sa KUG, između ostalog, s pravom su istaknute zabrinutosti u vezi sa situacijom osoba sa oštećenim sluhom na Kosovu, a naročito nedostatak pristupa ovoj kategoriji zbog nemogućnosti komunikacije na znakovnom jeziku. Ovo je, iznad svega, izazvalo socijalnu izolaciju značajnog broja osoba sa oštećenim sluhom.[3]

ZJK je prirodni jezik zajednice gluvih na Kosovu i važno je da bude priznat na ovom nivou. Vlada Kosova je priznala Kosovski znakovni jezik 29. septembra 2010 godine [4]. Procenjeno je da je znakovni jezik u Republici Kosovo maternji/prvi jezik za oko 5.000 gluvih osoba. Na osnovu izveštaja o stanju gluvih osoba u Republici Kosovo (2010) [5], 99% ispitanika navodi da preferira znakovni jezik kao svoj način komunikacije, dok 1% navodi da preferira kombinaciju govornog i znakovnog jezika. Ovo predstavlja važan argument za potrebu znakovnog jezika za osobe sa oštećenim sluhom.

Kosovski znakovni jezik koriste i osobe koje su delimično gluve, kao i osobe koje čuju – na primer, članovi porodica gluvih osoba, prijatelji, saradnici, tumači znakovnog jezika i entuzijasti drugih jezika..

---

[2] Konsultativni sastanak održan sa Kosovskim udruženjem gluvih (KUG), dana 13.09.2024.

[3] Isto mesto.

[4] Odluka Vlade br. 06/146 od 29.09.2010. o zvaničnom priznavanju znakovnog jezika u Republici Kosovo..

[5] Izveštaj o statusu osoba sa oštećenim sluhom u Republici Kosovo, 2010, https://www.shksh.org/wp-content/uploads/2018/11/Raport-i-statusit-te%CC%88-personavete%CC%88-Shurdhe%CC%88r-ne%CC%88-Republike%CC%88n-e-Kosove%CC%88s.pdf

Kao i drugi znakovni jezici, kosovski znakovni jezik (KZJ) je prirodni jezik sa sopstvenom gramatikom i strukturom. Kosovsko udruženje gluvih (KUG), uz podršku Finske asocijacije gluvih (FAD) i Ministarstva spoljnih poslova Finske, započelo je 2006. godine rad na dokumentovanju ZJK kao maternjeg jezika zajednice gluvih na Kosovu. Kao rezultat tog rada, 2012. godine KUG je proizvelo prvi rečnik kosovskog znakovnog jezika (knjiga i DVD). Udruženje je nastavilo sa dokumentovanjem ZJK, a ovaj elektronski rečnik [6] predstavlja rezultat kontinuiranog rada. Elektronski rečnik će se dalje ažurirati, proširujući obim informacija.[7] Izveštaj o statusu osoba sa oštećenim sluhom u Republici Kosovo, 2010, SHKSH i FAD – u odeljku 2.8, o identitetu, 87% ispitanika su se identifikovali kao gluve osobe, dok se 13% identifikovalo kao delimično gluve.[8] Ovo ukazuje na značajan broj osoba kojima je potreban znakovni jezik i koji jasno pokazuju da znakovni jezik i njegovo odsustvo predstavljaju poseban problem za integraciju i društveni status gluvih osoba na Kosovu. Strategija za osobe sa invaliditetom 2025–2027 navodi: „Na osnovu najnovijih istraživanja Svetske zdravstvene organizacije, oko 1,3 milijarde ljudi – ili 16% globalne populacije – danas živi sa značajnim invaliditetom. Ovaj broj raste zbog povećanja nezaraznih bolesti i dužeg životnog veka. Osobe sa invaliditetom su raznolika grupa, a faktori kao što su pol, starost, rodni identitet, seksualna orijentacija, vera, rasa, etnička pripadnost i njihov ekonomski status utiču na životna iskustva i njihove zdravstvene potrebe."

Ista strategija, u vezi sa podacima na Kosovu, precizira: *„Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2024. godine, koje je objavila Agencija za statistiku Kosova, 21,3% građana živi sa dugotrajnim poteškoćama. Prema popisu stanovništva iz 2024. u Republici Kosovo, rezidentna populacija sa dugotrajnim poteškoćama, prema uzrastu i stepenu poteškoća u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, iznosila je 337.859 osoba. U odnosu na ukupnu populaciju Kosova, to je 21,3%. Dok je prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Kosovu bilo 93.288 osoba sa dugotrajnim poteškoćama, odnosno oko 8%."*

Što se tiče gluvih osoba, treba napomenuti i da je većina, skoro svi ispitanici u Izveštaju o statusu gluvih osoba u Republici Kosovo za 2010. godinu, odnosno 99%, izjavila da preferira znakovni jezik kao sredstvo komunikacije. 1% njih je izjavilo da preferira da koristi i govor i znakovni jezik. „Pored toga, devet od deset ispitanika je rođeno u porodicama koje nemaju druge gluve članove. Ovo nije neobičan broj, jer je u mnogim zemljama uobičajeno da gluva deca budu jedino gluvo dete u porodici. Ovo je često povezano sa gluvoćom i nije nužno genetski, već može biti posledica različitih problema. Takođe, gore smo napomenuli relativno visok procenat dece koja ogluve nakon rođenja, što je često uzrokovano infekcijama ili bolestima u detinjstvu". U skladu sa tim, na konsultativnim sastancima je, posmatrajući iskustvo AAC, utvrđeno da su identifikovani slučajevi gde čak i sami roditelji oklevaju da priznaju da je njihovo dete gluvo.

Prema izveštaju Saveta Evrope, u vezi sa znakovnim jezikom, „Kada su nastavnici pitani šta bi trebalo da se promeni u školi kako bi gluvi učenici mogli da postignu više, dali su spisak stvari koje smatraju važnim: 1. Da ima nastavni plan i program pogodan za gluve učenike; 2. Da ima više laptopova, tableta i tehnologije u upotrebi kako bi nastava i učenje bili zanimljiviji; 3. Da ima metodologije nastave za gluve učenike; 4. Da ima multidisciplinarni tim (psiholog, logoped, pedagog); 5. Da ima obuku za gluve učenike."[9] U ovom izveštaju, između ostalog, dato je nekoliko preporuka Ministarstvu prosvete, nauke, tehnologije i inovacija, i to: MONTI treba da preduzme mere kao što su: „- Formirati radnu grupu za razvoj akcionog plana koji će zatim razviti sveobuhvatni akcioni plan za razvoj kampusa Majka Tereza. - Razviti prilagođeni nastavni

[6] https://www.gjshk.org/, pristupljeno 26.10.2024.

[7] https://www.gjshk.org/informacion/gjuha-e-shenjave-kosovare/, pristupljeno 26.10.2024.

[8] Izveštaj o statusu gluvih osoba u Republici Kosovo, 2010, SHKSH i FAD, str. 13.

plan i program za gluve učenike u školi. *Nastavni plan i program treba da sadrži posebne odredbe u vezi sa znakovnim jezikom, pisanim albanskim i engleskim jezikom i drugim osnovnim sadržajima i veštinama koje treba predavati gluvim učenicima. - Izraditi nastavni plan i program za znakovni jezik za niže razrede od 1. do 5. razreda. - Uključiti znakovni jezik kao predmet u nastavni plan i program za gluve i nagluve učenike na svim nivoima osnovnog i višeg srednjeg obrazovanja. - Organizovati predškolske časove za gluvu decu i odrasle kako bi se razvile veštine znakovnog jezika kod dece. - Akreditovati obuku za srednju školu kao kontinuiranu obuku nastavnika koja će biti priznata kao obuka za profesionalni razvoj. - Sarađivati sa srednjom školom kako bi se u obuci nastavnika obezbedili moduli o senzornim oštećenjima. - Organizovati obuku za nastavnike o dvojezičnom obrazovanju i načinu izmene nastavnog plana i programa kroz individualne obrazovne planove (IOP) za gluve i nagluve učenike. - Osigurati da su ispunjene potrebne kvalifikacije prilikom zapošljavanja novog osoblja. - Zaposliti više asistenata u učionici i instruktora koji će biti uključeni u nastavni i obrazovni proces. - Organizovati obuku za asistente u učionici za gluve na pisanom albanskom jeziku kako bi mogli da komuniciraju sa nastavnicima koji čuju i drugim osobljem*[9].

Izveštaj o stanju gluvih osoba u Republici Kosovo iz 2010. godine, u vezi sa situacijom gluvih u obrazovanju, navodi da je od 100 gluvih osoba koje su učestvovale u ovom istraživanju, 83% pohađalo osnovnu školu, a 17% nije pohađalo osnovnu školu. Više od polovine ispitanika pohađalo je osnovnu školu za gluve u Prizrenu (58%), 11% je pohađalo osnovnu školu u Prištini, 3 je pohađalo osnovnu školu u Mitrovici, dok je 11% pohađalo „druge" škole. Ovaj pristup pokazuje situaciju gluvih na Kosovu, u pogledu njihovog obrazovanja, u odsustvu znakovnog jezika. Kada se govori o obrazovanju gluvih osoba, Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom kaže: „Član 24 - Obrazovanje „Države potpisnice će omogućiti osobama sa invaliditetom da uče životne veštine i društveni razvoj kako bi im se olakšalo puno i ravnopravno učešće u obrazovanju i kao članova zajednice. U tom cilju, države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere, uključujući: -- (b) Olakšavanje učenja znakovnog jezika i promociju jezičkog identiteta zajednice gluvih"

U istraživačkom izveštaju autorke Verene Krausneker, u vezi sa pravom na jezik gluvih osoba, između ostalog se ističe: *„ Većina gluvih osoba ne odrasta u okruženjima gde se koriste znakovi i obično prolaze težak put pun prepreka i odstupanja pre nego što steknu znakovni jezik. Rađaju se u porodicama koje čuju bez znanja znakovnog jezika i kulture gluvih, a u mnogim zemljama roditeljima se obično savetuje da ne upoznaju svoju decu sa zajednicom znakovnog jezika. Većina gluve dece je isključena iz mogućnosti da stekne jezik na nivou koji je prikladan uzrastu i bez barijera. Za većinu dece koja su isključena iz znakovnih jezika, to uzrokuje uronjenost u potpuno isključenje iz razumljivog vizuelnog jezika i, kao rezultat toga, kašnjenja u njegovom usvajanju."*[9] Ovo jasno pokazuje probleme i prepreke izazvane znakovnim jezikom i njegovim nedostatkom, u smislu jasnog pravnog statusa. Ova situacija koju je predstavila dotična autorka, prema KUG, prisutna je i u Republici Kosovo, što dodatno jača potrebu za podrškom izabranoj opciji. Ovo se takođe primećuje u izveštajima koji su dati za Kosovo, kao i u gore navedenim preporukama datim Ministarstvu Obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) u izveštaju Marje Mate i Gazmenda Tahiraja „Studija o nivou akademskih postignuća učenika sa oštećenim sluhom u Resursnom centru Majka Tereza u Prizrenu", koji je podržao Savet Evrope.

U kontekstu učešća gluvih osoba u obrazovanju, član 24 Međunarodne konvencije o pravima osoba sa invaliditetom navodi: „Član 24: Obavezuje vlade da olakšaju nastavu znakovnog jezika i da promovišu jezički identitet zajednice gluvih, da podučavaju veštinama za život i društveni razvoj kako bi se olakšalo njihovo puno i ravnopravno učešće u obrazovanju i kao članova zajednice".

Važna dimenzija znakovnog jezika, prema izveštaju autorke Verene Krausneker, jeste i obrazovanje i obuka. Između ostalog, ovaj izveštaj, pozivajući se na sudski slučaj, naglašava: „Postoji potreba za velikim brojem gluvih jezičkih modela u učionici i ti modeli treba da pokažu dvojezičnu veštinu. Takođe, pojedinci koji čuju i rade u učionici treba da pokažu dvojezičnu veštinu i visoke veštine znakovnog jezika što povećava pristup informacijama u učionici i jezičku veštinu za decu sa oštećenim sluhom." Ovaj izveštaj, u smislu rešavanja potrebe za znakovnim jezikom, između ostalog, daje neke važne preporuke kao što sledi:

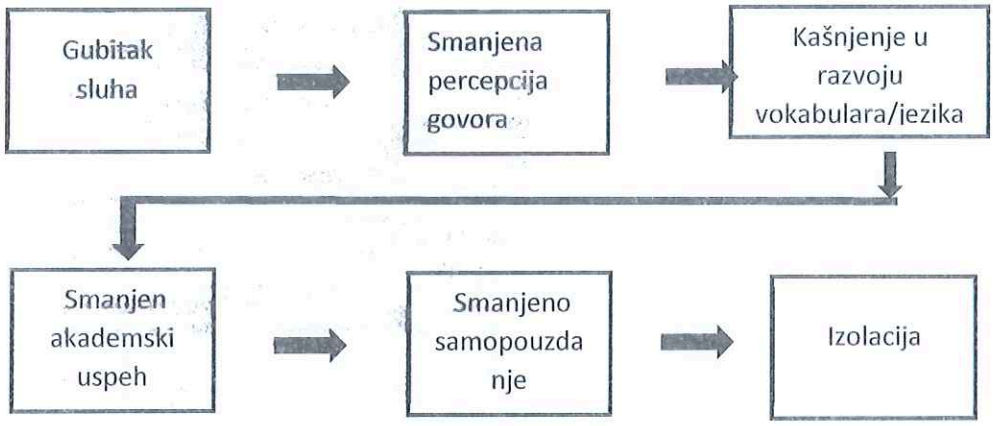
- Zvanično priznavanje znakovnih jezika;
- Integracija potreba korisnika znakovnog jezika;
- Omogućavanje prirodnog procesa usvajanja jezika;
- Lak pristup znakovnom jeziku za članove porodice;
- Adaptacija obrazovanja za gluve;
- Posebna obuka za nastavnike;
- Jednaki nastavni planovi i programi;
- Znakovni jezik kao jezik obrazovanja;
- Znakovni jezik kao predmet u školi;
- Izbegavanje izolacije;
- Pristup visokom obrazovanju;
- Informacije i vesti bez barijera;
- Tehnologija protiv barijera;
- Profesionalno tumačenje znakovnog jezika[9]

Neke preporuke, kao što je deo o prevođenju znakovnog jezika i pružanju usluga, sprovedene su na Kosovu. Republika Kosovo je takođe zvanično proglasila znakovni jezik, ali ideja o novoj opciji ima za cilj sveobuhvatniju implementaciju ovih preporuka.

Baveći se efektom nedostatka znakovnog jezika u obrazovanju, Vodič za Inkluzivno obrazovanje, Dvojezičnost i Znakovni Jezik za Decu sa oštećenim sluhom, 2019. godina, bavi se domino efektom koji nedostatak znakovnog jezika za gluve osobe ima na gluve osobe.

Između ostalog, ova smernica naglašava: „Gubitak sluha utiče na razvoj komunikativnih i ekspresivnih komunikacijskih veština, što može dovesti do smanjenja osnovnog znanja i usputnog učenja. Teškoće u komunikaciji (nedostatak znakovnog jezika) često dovode do socijalne izolacije i osiromašenja samopoimanja i mogu imati uticaj na profesionalne izbore.

Upotreba pragmatičnog jezika (uzviklice, izvinjenja, sposobnost poređenja/suprotstavljanja, rešavanja problema, popravke konverzacionih podela) razvija se sporije kod dece sa oštećenjem sluha koja nisu na vreme stekla znakovni jezik i koja nisu imala priliku da koriste znakovni jezik kao jezik nastave u obrazovnim ustanovama."

Slika X. Domino efekat na razvoj jezika (izvor: Smernice o inkluzivnom obrazovanju, bilingualizmu i znakovnom jeziku za decu sa oštećenim sluhom, MONTI 2019)

Trenutno je inkluzija dece sa oštećenim sluhom u obrazovne ustanove nezadovoljavajuća i prilično izazovna, ona su uglavnom uključena u Resursne centre i u neke obrazovne centre. Kao što se može videti na predstavljenoj slici, najozbiljniji efekat nedostatka znakovnog jezika za gluve osobe je njihova izolacija. Iako ne postoji tačna statistika vezana za efekat izolacije, ista je očigledna zbog uticaja na jezički razvoj gluve dece. Ovo ih sprečava da normalno pristupe obrazovnom procesu.

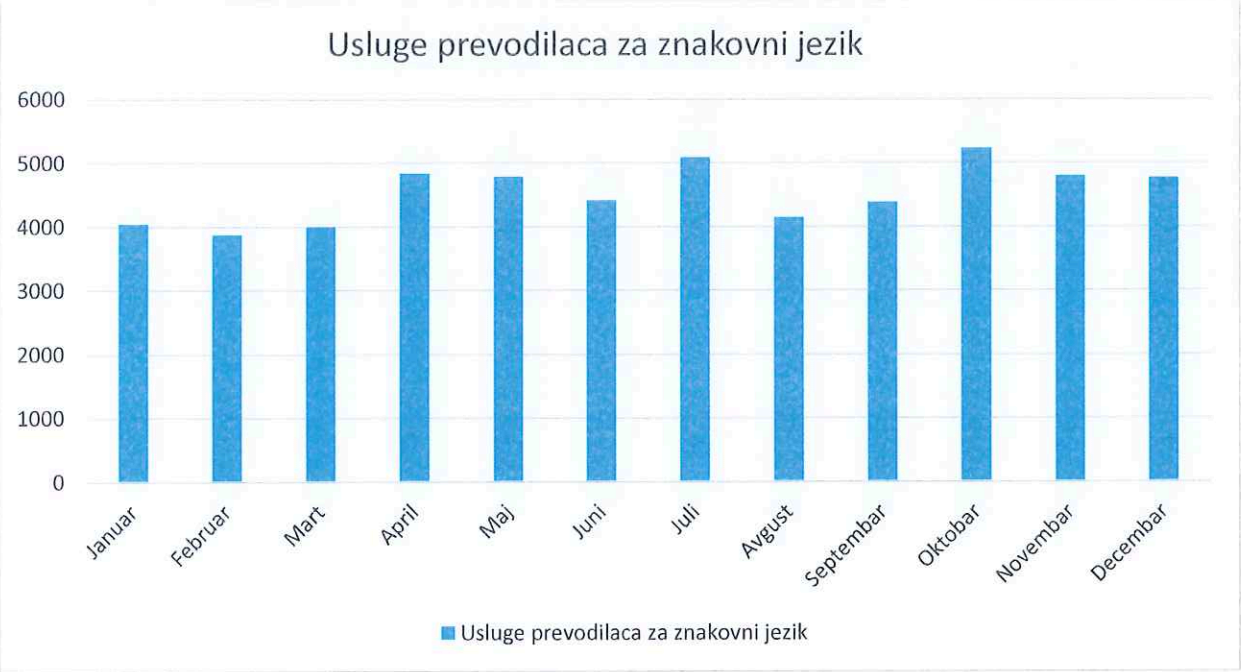
U ovom kontekstu, članovi gluve zajednice mogu se smatrati marginalizovanim u pogledu obrazovanja i društveno diskriminisanim u kosovskom društvu. Kao što se može videti, njihova diskriminacija je proizvedena nedostatkom jasnoće statusa znakovnog jezika. Diskriminacija u ovom slučaju se javlja na osnovu toga da je osoba sa invaliditetom. Ono što se može reći jeste da bi zakon o znakovnom jeziku ojačao mehanizme i minimizirao diskriminaciju. Što se tiče diskriminacije gluvih osoba, Međunarodna Konvencija o Pravima Osoba sa Invaliditetom navodi: „Član 23: Zahteva od vlada da preduzmu efikasne i odgovarajuće mere za uklanjanje diskriminacije osoba sa invaliditetom, uključujući gluve osobe, u svim pitanjima koja se odnose na brak, porodicu, roditeljstvo i veze, ravnopravno sa drugima."

Što se tiče potrebe za znakovnim jezikom, Svetska Federacija Gluvih dala je sledeće konkretne preporuke:

- Priznati nacionalne znakovne jezike kao osnovnu zdravstvenu potrebu za svu gluvu decu i sprovesti politike koje obezbeđuju pristup znakovnim jezicima za svu gluvu decu;
- Obezbediti nacionalne usluge znakovnog jezika za gluvu decu i njihove porodice kao deo sistema javnog zdravlja i zdravstvenog osiguranja;
- Sistemi obrazovanja i nege u ranom detinjstvu obezbeđuju pristup aktuelnim podacima o nacionalnom znakovnom jeziku i bogate i raznovrsne interakcije sa stručnjacima za gluve i članovima zajednice;
- Usluge rane intervencije i znakovnog jezika vode stručnjaci za gluve i članovi zajednice, nastavnici znakovnog jezika za gluve i organizacije za zastupanje gluvih;
- Stručnjaci za zdravstvene, medicinske i socijalne usluge treba da pruže tačne i odgovarajuće informacije o nacionalnim znakovnim jezicima i da promovišu pristup i besplatno učenje nacionalnog znakovnog jezika za gluvu decu i njihove porodice od najranijeg mogućeg uzrasta[9].

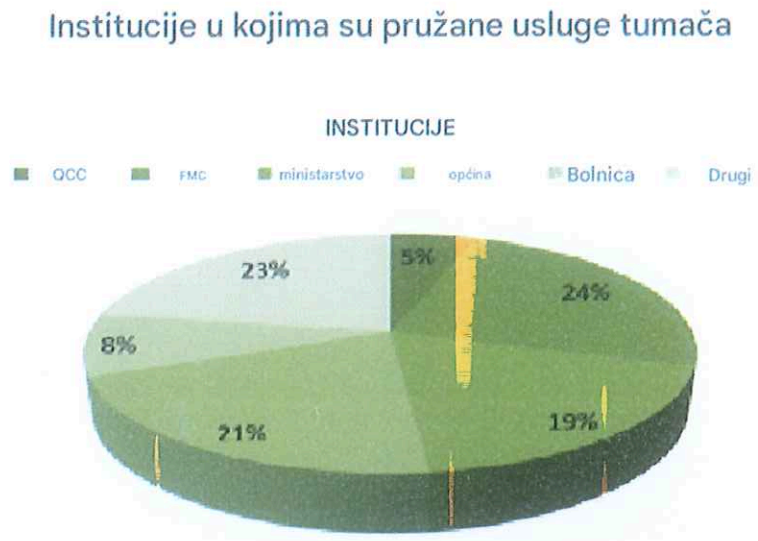
U kontekstu Republike Kosovo, 2014. godine usvojena je Uredba VRK br. 15/2014 o pružanju usluga na znakovnom jeziku u Republici Kosovo, a početkom 2016. godine, Kancelarija za dobru upravu (KDU) u koordinaciji sa KUG, na osnovu člana 4 Uredbe, počela je da pruža usluge na znakovnom jeziku u svim javnim institucijama Republike Kosovo.

Ova koordinacija se sprovodi na osnovu sprovođenja Uredbe VRK 15/2014 o pružanju usluga na znakovnom jeziku. Opis dostignuća u vezi sa ovom aktivnošću pokazuje da su neophodne usluge pružene na osnovu zahteva zajednice gluvih za 2024. godinu. Dijagram ispod prikazuje neke podatke koje je pružila Kancelarija za dobru upravu / Kancelarija premijera (KDU/UP) u saradnji sa Udruženjem gluvih Kosova (UGK) u periodu januar - decembar 2025. godine, u vezi sa uslugama znakovnog jezika koje pružaju profesionalni prevodioci znakovnog jezika. Podaci su prikupljeni sa liste rezervacija i liste plaćanja za pružene usluge. Tokom 2025. godine pruženo je ukupno 5072 sata usluga znakovnog jezika u iznosu od 50.720 evra.

Usluge znakovnog jezika pružene tokom 2025. Godine

Vredi napomenuti da od početka primene predmetne uredbe, gluve osobe širom Republike Kosovo dobijaju usluge u svakoj javnoj instituciji u zemlji. Tabela ispod prikazuje podatke na osnovu procenta gde su usluge prevodioca pružene u kojim institucijama konkretno tokom 2025. godine.

Podaci u procentima % o tome gde se pružaju usluge znakovnog jezika u javnim institucijama

S obzirom na problem i važnost problema iz gore navedenog, usvajanje zakona o znakovnom jeziku je važan korak ka obezbeđivanju prava i jednakog učešća gluve zajednice i da do sada takva politika ne postoji. Iako je mnogo posla urađeno u javnom sektoru, važno je naglasiti da ovaj propis ne obuhvata privatni sektor, uključujući notarske usluge, centre za stručno osposobljavanje (usluge prevođenja u centrima za stručno osposobljavanje), a u mnogim slučajevima i univerzitetske usluge zbog finansijske autonomije univerziteta i nedostatka zakona o znakovnom jeziku. Zajednica gluvih godinama izražava potrebu i zahtev da se usluge znakovnog jezika prošire na privatni sektor, uključujući notare, banke, privatne bolnice i mnoge druge. Pored toga, gluvim osobama u Republici Kosovo, pored zakonodavnih i političkih nedostataka, nedostaju i adekvatni mehanizmi i softver koji omogućavaju lak pristup gluvim osobama. U odsustvu takvog pristupa pružanju usluga ovoj kategoriji, mnoge usluge, u svakom aspektu, dovele su do toga da se gluve osobe osećaju diskriminisano, a to potvrđuju i gore navedeni izveštaji i reference. Što se tiče pristupačnosti, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom u članovima 9 i 21 predviđa: *„Član 9 - Pristupačnost „Države potpisnice preduzimaju odgovarajuće mere: -- (e) Da obezbede direktne i posredničke oblike pomoći, uključujući vodiče, čitaoce i profesionalne tumače znakovnog jezika, kako bi omogućile pristupačnost zgradama i drugim javnim objektima;" Član 21 - Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama „Države potpisnice preduzimaju sve odgovarajuće mere kako bi osigurale da osobe sa invaliditetom mogu da ostvare pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu da traže, primaju i dele informacije i ideje ravnopravno sa drugima i putem svih oblika komunikacije po svom izboru,*

kako je navedeno u članu 2 ove Konvencije, uključujući: --- (b) Prihvatanje i olakšavanje upotrebe znakovnih jezika; -- (e) Priznavanje i promociju upotrebe jezika po svom izboru; označeno.

„Nedostatak adekvatnog pravnog osnova u Republici Kosovo za znakovni jezik rezultirao je odsustvom mnogih relevantnih mehanizama koji pomažu gluvim osobama i primenjuju znakovni jezik. Što se tiče pravne zaštite, Konvencija o osobama sa invaliditetom, u članu 5, navodi: „Član 5 zahteva od vlada da zabrane svaku diskriminaciju na osnovu sposobnosti i da obezbede osobama sa invaliditetom, uključujući gluve osobe, jednaku i efikasnu pravnu zaštitu od diskriminacije u svim pogledima". Takođe u vezi sa ovim pitanjem, član 12 ove Konvencije navodi: „Član 12: Zahteva od vlada da obezbede da osobe sa invaliditetom, uključujući gluve osobe, uživaju pravni kapacitet ravnopravno sa drugima u svim aspektima života".

Iz uporedne perspektive u Evropi i regionu, različite zemlje su usvojile posebne zakone za pružanje usluga putem internata na znakovnom jeziku, koji regulišu i definišu usluge znakovnog jezika za svoje građane. Takva uporedna perspektiva biće predstavljena u nastavku kako bi se videlo kako se znakovni jezik, generalno, tretira u nekim zemljama i kako bi se ove prakse primenile na Kosovu.

Na osnovu uporedne perspektive u nekim zemljama, gore navedenih referenci, kao i konsultacija sa Udruženjem gluvih Kosova, očigledno je da je Republici Kosovo nedostaje zakon koji tretira znakovni jezik, jer bi ovaj zakon omogućio poštovanje dostojanstva i omogućio ravnopravno uključivanje gluve zajednice u društvo, kao i mogućnost pružanja usluga prevođenja na znakovni jezik za osobe koje ne čuju. Pre svega, omogućio bi dostojanstven tretman gluvih osoba na Kosovu, uzimajući u obzir njihove potrebe.

Slika 2: Relevantni dokumenti politike, zakoni i podzakonski akti

Dokument o politici, zakon ili podzakonski akt	**Link do politike ili planskog dokumenta putem interneta ili do pravnih akata u Službenom Glasniku**	**Državna institucija(e) odgovorna za sprovođenje**	**Uloga i dužnosti institucije(a)**
Zakon br. 04/L-032 O Preduniverzitetskom Obrazovanju u Republici Kosovo	Datum: 02 (rks-gov.net) Datum: 02 (rks-gov.net)	Sve preduniverzitetske institucije u Republici Kosovo	Član 43 Znakovni jezik i Brajevo pismo 1. Učenicima i deci koji koriste znakovni jezik kao svoj maternji jezik obezbeđuje se nastava o upotrebi znakovnog jezika i putem znakovnog jezika. 2. Ministarstvo može odlučiti da se nastava na znakovnom jeziku i o upotrebi znakovnog jezika odvija na lokaciji van uobičajene ustanove učenika.
Ministarstvo Rada i Socijalne Zaštite, Zakon br. 03/L-	https://gzk.rks-gov.net/ActDocument	MFRT CSO	Član 4, stav 1.4 CSO – Centar za stručn

019, o stručnom osposobljavanju i rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom	Detail.aspx?ActID=2620	RCSLK RCOLI	1.4. učenik od petnaest (15) do osamnaest (18) godina, sa mentalnim, fizičkim, psihološkim ili kombinovanim invaliditetom u skladu sa zakonskim odredbama koje se primenjuju na srednje obrazovanje, obezbeđujući onima kojima je to potrebno znakovni jezik za gluve osobe. RCSLK Kosova I
Uredba VRK br. 15/2014	https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10363	Kancelarija za dobro upravljanje u okviru ureda premijera Sve javne institucije u Republici Kosovo	Uredba utvrđuje pravila i postupke za pružanje usluga na znakovnom jeziku u Republici Kosovo, kao i pristup uslugama prevođenja, putem tumača znakovnog jezika za gluve osobe u Republici Kosovo.
Administrativno uputstvo br. 26/2012 o kvalifikaciji osoblja koje radi sa učenicima sa obrazovnim potrebama	https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=9924	MONTI	Član 3, stav 8, Ovaj član definiše tumačenje znakovnog jezika kao kategoriju.
Vladina Odluka br. 06/146	https://gzk.rks-gov.net/ActsByCategoryInst.aspx?Index=3&InstID=3&CatID=30	Kancelarija premijera Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava, jednake mogućnosti i rodna pitanja	Ova odluka obavezuje Ured premijera/Kancelariju za dobru upravu, ljudska prava, jednake mogućnosti i rodna pitanja da izradi Akcionu politiku za sprovođenje ove odluke, praćenje i izveštavanje o celom procesu.
NACIONALNI PROGRAM ZA OBEZBEĐIVANJE USLUGA ZNAKOVNOG JEZIKA ZA GLUVE OSOBE U REPUBLICI KOSOVO (2013-2016)	https://www.shksh.org/wp-content/uploads/2018/11/Programi-kombe%CC%88tar-pe%CC%88r-ofrimin-e-she%CC%88rbimeve-ne%CC%88-gjuhe%CC%88n-e-shenjave-pe%CC%88r-	Ured Premijera Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava i jednake mogućnosti	CILJ Cilj ovog programa je stvaranje inkluzivnog društva koje će povećati učešće gluve zajednice u svim sferama života u Republici Kosovo. Dakle, kao pokazatelj ovog dokumenta je mobilizacija svih javnih institucija u zemlji radi uklanjanja prepreka, koje su u ovom slučaju komunikativne,

	personat-e-shurdhe%CC%88r-ne%CC%88-Republike%CC%88n-e-Kosove%CC%88s.pdf		što će u budućnosti osigurati puno učešće gluvih osoba. Ovaj program će se uglavnom fokusirati na dve oblasti koje imaju za cilj pružanje usluga na znakovnom jeziku i učenje na znakovnom jeziku. Pružanje usluga će se postići stvaranjem jedinice za pružanje usluga na znakovnom jeziku iz koje će se svim institucijama zemlje služiti za sve komunikacijske potrebe koje njeni građani imaju.
Administrativno Uputstvo o normativima za stručno obrazovno osoblje, 05/2021 MONTI	https://masht.rks-gov.net/udhezimi-administrativ-mashti-nr-05-2021-per-normativin-mbi-kuadrin-profesional-te-arsimit-te-pergjithshem/	Ministarstvo Obrazovanja, Nauke, Tehnologije i Inovacija (MONTI)	Član 8 (stav 7, 8, 9) ovog Administrativnog Uputstva navodi da se kao stručno osoblje u školama nazivaju: instruktor znakovnog jezika, tumač znakovnog jezika i asistent znakovnog jezika..
STRATEGIJA ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2030		Ured Premijera Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava i jednake mogućnosti	Takve su: strukturne barijere u izgrađenim objektima, nedostatak urbanističkog planiranja, nepravilno planirani enterijeri, veb stranice koje ne ispunjavaju standarde pristupačnosti, nedostatak titlovanih programa, nedostatak dovoljnog broja programa na znakovnom jeziku i sa audio opisom, nedostatak dokumenata i knjiga u audio formatu ili Brajevom pismu, ili u formatu lako čitljivom itd.
AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027		Ured Premijera Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava i jednake mogućnosti	Izrada koncept dokumenta Zakona o uslugama znakovnog jezika. Specifični cilj I.1 Unapređenje sveobuhvatnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom

Na održanim konsultacijama, među problemima sa kojima se gluve osobe susreću u odsustvu znakovnog jezika su:

- Problemi u obrazovanju, u odsustvu znakovnog jezika i posledično izolacija;
- Ugrožavanje zdravlja gluvih osoba, u odsustvu dobijanja odgovarajućih informacija putem zdravstvenih službi;
- Postizanje domino efekta nedostatka znakovnog jezika, što dovodi do izolacije;
- Neuobičajeno mali broj prevodilaca znakovnog jezika na Kosovu, oko 16 njih;
- Tehnološki napredak potreba za znakovnim jezikom.

Znakovni jezik u perspektivi međunarodnih aspekata

Znakovni jezik i dosadašnja istraživanja o znakovnom jeziku jasno su pokazala da postoje stotine znakovnih jezika širom sveta, koji se razlikuju od zemlje do zemlje. Iako Austrija i Nemačka, na primer, imaju isti govorni jezik, one imaju različite znakovne jezike. Nema sumnje da kada je u pitanju znakovni jezik, gluve osobe zauzimaju važno mesto u tom pogledu i obično se gluve osobe identifikuju samo kao deo rasne i kulturne manjine, međutim, postoje argumenti da se znakovni jezici ne smatraju manjinskim jezicima.

U kontekstu međunarodne prakse u vezi sa znakovnim jezikom, važno je napomenuti da je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svojoj praksi već nekoliko godina koristio različitu terminologiju, uključujući i gluvonemu, međutim, u slučaju Gabrijela Kajzer protiv Švajcarske, ESLJP je poboljšao terminologiju koristeći termin „gluve osobe" ili „osobe sa oštećenim sluhom".

Što se tiče međunarodne prakse, u nekim zemljama članicama Saveta Evrope, istorija znakovnog jezika je surova, u smislu zabrane upotrebe znakovnog jezika, jer se u nekim zemljama članicama Saveta Evrope gluve osobe i dalje suočavaju sa preprekama i diskriminatornim situacijama, uključujući pristup zaposlenju i nedovoljan i loš pristup obrazovanju.

Međunarodna praksa, u vezi sa aspektom regulisanja znakovnog jezika, u uporednom pogledu, ide u dva pravca: prvo, postoje zemlje koje nemaju zakon o znakovnom jeziku, kao što su: Crna Gora, Italija, Jermenija, Azerbejdžan, Švajcarska, Holandija itd. Međutim, postoje i dodatne, kao što su Hrvatska, Slovenija, koje određenim zakonom priznaju znakovni jezik kao kategoriju na nacionalnom nivou.

U pogledu rešavanja glavnog problema, konceptualnog dokumenta o znakovnom jeziku, važni su i drugi međunarodni standardi. Tako je Međunarodna konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) međunarodni ugovor koji priznaje znakovni jezik kao jezik. Što se tiče međunarodnih akata, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol, između ostalog, u članu 2 definišu: *„Komunikacija" obuhvata jezike, tekstualne prikaze, „Komunikacija" obuhvata jezike, tekstualne prikaze, Brajevo pismo, taktilnu komunikaciju, krupni tisak, pristupačnu multimediju, kao i jasan, zvučni i pisani jezik, čitaoca (osobu koja čita) i dodatne ili alternativne načine, sredstva i oblike komunikacije, uključujući pristupačnu informacionu i komunikacionu tehnologiju"*. Ova definicija podrazumeva obavezu komunikacije putem znakovnog jezika. S druge strane, tamo gde dokument, u smislu slobode izražavanja i misli, u vezi sa znakovnim jezikom, u članu 21 definiše *„Preduzimanje svih mera za prihvatanje i olakšavanje upotrebe znakovnog jezika, Brajevog pisma, augmentativne i alternativne komunikacije i svih drugih pristupačnih sredstava, načina i oblika komunikacije po izboru osoba sa invaliditetom u zvaničnoj komunikaciji.*[10]" Ovaj međunarodni instrument takođe promoviše znakovni jezik u članu 23, stav 3, tačka a, i stav 4, respektivno,

u oblasti obrazovanja. Stav 4 ove konvencije, u kontekstu znakovnog jezika, predviđa: „Da bi se garantovalo ostvarivanje ovog prava, države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mere za zapošljavanje nastavnika, uključujući nastavnike sa invaliditetom, koji su kvalifikovani za znakovni jezik, i za obuku stručnjaka i osoblja koje radi na svim nivoima obrazovanja. Takva obuka treba da uključuje podizanje svesti o invaliditetu i korišćenje odgovarajućih augmentativnih/kognitivnih i alternativnih načina, sredstava i formata komunikacije, obrazovnih tehnika i materijala za podršku osobama sa invaliditetom". Isto tako, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom predviđa: *„Član 12: Zahteva od vlada da obezbede da osobe sa invaliditetom, uključujući gluve osobe, uživaju pravni kapacitet ravnopravno sa drugima u svim aspektima života; Član 20: Zahteva od vlada da preduzmu efikasne mere kako bi osigurale ličnu mobilnost sa maksimalnom nezavisnošću za osobe sa invaliditetom, uključujući gluve osobe; Član 29: Zahteva od vlada da garantuju i promovišu okruženje koje obezbeđuje efikasno i puno učešće u političkom i javnom životu ravnopravno sa drugima, uključujući i priliku*[11]. „Važan dokument koji pruža podršku znakovnom jeziku je Direktiva 2019/882 Evropskog parlamenta o zahtevima za pristupačnost proizvoda i usluga, od 17. aprila 2019. godine. Ova direktiva omogućava proizvodima i uslugama da obezbede pristup gluvim osobama putem znakovnog jezika. Između ostalog, ova direktiva definiše: „(b) Usluge koje pružaju pristup audiovizuelnim medijskim uslugama: (i) pružanje elektronskih programskih vodiča (EPG) koji su razumljivi, jednostavni za korišćenje, razumljivi i robusni i pružaju informacije o dostupnosti pristupa; (ii) osiguravanje da se komponente pristupačnosti (usluge pristupa) audiovizuelnih medijskih usluga, kao što su titlovi za gluve i nagluve, audio opis, titlovi i prevođenje na znakovni jezik, u potpunosti prenose sa odgovarajućim kvalitetom za tačan i sinhronizovan prikaz sa zvukom i videom, omogućavajući korisniku kontrolu nad njihovim prikazom i korišćenjem". Direktiva takođe predviđa da gluve osobe mogu koristiti znakovni jezik za međusobnu komunikaciju kao posebnu uslugu[12].

U slučaju primene predložene opcije, treba napomenuti da treba uzeti u obzir relevantnu direktivu.

Što se tiče međunarodnih akata, važni relevantni međunarodni dokumenti su i: Rezolucija Evropske unije 1988 i Rezolucija Evropske unije 1998 o znakovnim jezicima i Rezolucija Evropske unije od 23. novembra 2016. o znakovnim jezicima i profesionalnim tumačima za znakovni jezik.

Takođe, u pogledu ispunjavanja međunarodnih standarda, treba napomenuti da je nedavno sprovedeno istraživanje o međunarodnim standardima o tome gde se nalazi Kosovo, procenjujući kosovsko zakonodavstvo sa stanovišta Međunarodne konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i pravnih tekovina Evropske unije, u oblastima: 1. Pravo na život i pravdu, 2. Nezavisnost, privatnost, porodični i zajednički život, 3. Pristupačnost, 4. Obrazovanje, 5. Sloboda, zaštita od mučenja, integritet i mobilnost, 6. Jednakost, nediskriminacija (žene i deca), 7. Zdravstvo, 8. Zapošljavanje i socijalna zaštita, 9. Učešće javnosti, 10. Statistika i međunarodna saradnja. Ovaj izveštaj pokazuje da je manje od trećine (30,72%) procenjenih međunarodnih obaveza (standarda) u vezi sa invaliditetom u potpunosti uključeno u kosovsko zakonodavstvo. Preostali deo, oko 70% obaveza pripada delimično obrađenim kategorijama procene (50,00%) i onima koje nedostaju (19,28%). Pristupačnost ostaje najzahtevnija kategorija, sa samo 6,77% standarda u potpunosti uključenih u zakonodavstvo[13].

Ovo predstavlja razumnu zabrinutost, u perspektivi izgradnje važnog segmenta, odnosno važnog pitanja za gluve i slepe osobe, u vezi sa znakovnim jezikom i izgradnje važnih zakonodavnih politika.

Između ostalog, u vezi sa definicijom problema u vezi sa znakovnim jezikom, prema Svetskoj federaciji gluvih (WFD)[14] 77 zemalja je priznalo znakovni jezik u svojim zakonima. Neke zemlje su priznale znakovni

jezik u ustavu, neke u opštim zakonima o jeziku, većina zemalja ga je priznala u zakonu o znakovnom jeziku, neke su ga uključile u zakon o osobama sa invaliditetom itd.

Komparativna perspektiva znakovnog jezika

Važno je, za potrebe ovog konceptualnog rada, predstaviti uporednu perspektivu u vezi sa znakovnim jezikom i načinima tretiranja znakovnog jezika u ovim zemljama. Uporedna perspektiva će definisati evropsku zemlju (Finsku) i Republiku Albaniju, Srbiju i Severnu Makedoniju. Ove uporedne prakse su, između ostalog, detaljnije obrađene u dokumentu „STUDIJA O NAJBOLJIM PRAKSAMA ZA PRUŽANJE USLUGA PREVOĐENJA ZNAKOVNOG JEZIKA NA BALKANU I EVROPI", maj 2023. godine, koju je sprovelo Albansko nacionalno udruženje gluvih (ANAD) uz pomoć UNDP-a, kao deo projekta „Albanija ka efikasnom znakovnom jeziku".

Albanija

Republika Albanija je, odlukom Ministarskog saveta br. 837 od 3.12.2014. godine, priznala znakovni jezik. Ova odluka je zasnovana na članovima 18 i 100 Ustava i članovima 2, 4, 5, 9, 13, 21, 24 i 30 Konvencije Ujedinjenih nacija „O pravima osoba sa invaliditetom", ratifikovane zakonom br. 108/2012. U ovoj zemlji nedostaju mehanizmi za pružanje usluga znakovnog jezika.

Na osnovu popisa stanovništva i domaćinstava INSTAT iz 2011. godine, u Albaniji ima 39.000 gluvih osoba. Zajednica gluvih u Albaniji suočava se sa poteškoćama u potpunom učešću u društvu zbog brojnih prepreka. Uprkos napretku koji je zemlja postigla u oblasti invaliditeta ratifikacijom Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) u februaru 2013. godine, priznavanjem albanskog znakovnog jezika 2014. godine i drugih podzakonskih akata koji se odnose na prava gluvih osoba, u praksi je postignut mali napredak u vezi sa situacijom osoba sa invaliditetom, posebno gluvih osoba, u pogledu pristupa uslugama prevođenja u javnim institucijama.

Severna Makedonija

Makedonski znakovni jezik je znakovni jezik gluve zajednice u Severnoj Makedoniji. Makedonski znakovni jezik je regulisan nacionalnim zakonom od 21. avgusta 2009. godine. Ovaj zakon reguliše pravo na upotrebu znakovnog jezika, prava gluvih i nagluvih osoba, znakovni jezik, nastavu znakovnog jezika i prevodioce za znakovni jezik.

Na državnom nivou Severne Makedonije postoji lista od 34 prevodioca. Nacionalne televizijske vesti se prevode na makedonski jezik. Vlada usvaja godišnji program za povraćaj carina, poreza na dodatu vrednost i akciza za slepe osobe sa pratiocima i za članove gluve zajednice.

Srbija

Skupština Republike Srbije usvojila je „Zakon o upotrebi znakovnog jezika" 28. aprila 2015. godine. Ovim zakonom se reguliše upotreba znakovnog jezika, pravo na učenje znakovnog jezika i pravo na korišćenje usluga prevođenja na znakovni jezik, način korišćenja usluga prevođenja na znakovni jezik, podsticaji za primenu i unapređenje upotrebe znakovnog jezika informisanjem i obrazovanjem na znakovnom jeziku i

druga važna pitanja za upotrebu znakovnog jezika. U Srbiji, između ostalog, lice koje je gluvo prema članu 6. stav 1. Zakona o upotrebi znakovnog jezika pruža usluge prevođenja na znakovni jezik na osnovu prethodno podnetog zahteva udruženju osoba sa invaliditetom u opštini ili jedinici lokalne samouprave u kojoj prebiva. Korisnici znakovnog jezika u Srbiji pružaju usluge prevođenja putem Skajpa svakog dana od 7 do 19 časova. Takođe, na osnovu Zakona o upotrebi znakovnog jezika, obezbeđuju se finansiranja u okviru sredstava predviđenih Budžetom Republike Srbije, finansiranje organizacija osoba sa invaliditetom i sličnih udruženja čiji je cilj poboljšanje socio-ekonomskog i socijalnog položaja osoba sa invaliditetom, koje raspoređuje Ministarstvo prema mogućnostima, odnosno u okviru raspoloživih sredstava namenjenih finansiranju ustanova socijalne zaštite ili drugih pružalaca socijalne zaštite, prema mogućnostima; u okviru imovine opštinskih jedinica namenjenih razvoju socijalne zaštite.

Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je priznala znakovni jezik zakonom iz 2009. godine. Ovim zakonom se reguliše pravo gluvih osoba na korišćenje znakovnog jezika u Bosni i Hercegovini i pravo ljudi na informisanje putem tehnika prilagođenih njihovim potrebama, kao i obim i način ostvarivanja prava na prevodioca znakovnog jezika, sa ciljem njihovog ravnopravnog uključivanja u životno i radno okruženje, kao i u sve oblike društvenog života sa jednakim pravima i uslovima, kao i jednakim mogućnostima za osobe bez oštećenja sluha. U Bosni i Hercegovini oko 0,5% stanovništva su korisnici znakovnog jezika. Shodno tome, oko 20.000 građana Bosne i Hercegovine su korisnici ovog jezika. U Bosni i Hercegovini, znakovni jezik je priznat kao službeni jezik. Bosna i Hercegovina je zvanično proglasila znakovni jezik 2009. godine. U ovoj zemlji deluje i Udruženje gluvih i nagluvih osoba. Udruženje je uložilo značajne napore da se 2009. godine usvoji Zakon o upotrebi znakovnog jezika u Bosni i Hercegovini, kojim se znakovni jezik priznaje kao službeni jezik. U julu 2017. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila Strategiju za unapređenje prava osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini (2016 – 2021).

Finska

U Finskoj ima oko 8.000 gluvih osoba, od kojih 5.000 koristi znakovni jezik kao svoj maternji jezik. Procenjuje se da je broj korisnika znakovnog jezika u ovoj zemlji oko 15.000. Kamen temeljac finskog znakovnog jezika postavljen je 1995. godine, kada je odeljak o jezičkim pravima izmenjenih odredbi finskog Ustava obezbedio zaštitu za korisnike znakovnog jezika. Finska je takođe jedna od prvih zemalja na svetu koja je usvojila znakovni jezik u svom ustavu (1995). Zakon o Ustavu Finske (731/1999) obnovljen je 1999. godine i sadrži opštu klauzulu o zabrani diskriminacije u odeljku 6. Klauzula o zabrani diskriminacije predviđa da niko ne sme biti stavljen u drugačiji položaj bez opravdanih razloga na osnovu, na primer, jezika ili invaliditeta.

U Finskoj, prema Zakonu o uslugama i pomoći osobama sa invaliditetom (380/1987), član 8, opština je dužna da osobama sa teškim invaliditetom obezbedi razumne usluge prevođenja i usluge smeštaja ako im je, zbog invaliditeta ili bolesti, potrebna pomoć u obavljanju svakodnevnih poslova. Finska je pridala veliki značaj izgradnji kapaciteta i obuci stručnjaka i stoga je razvila program obuke za nastavnike finskog znakovnog jezika koji je počeo u jesen 1998. godine, gde je 10 studenata započelo studije.

Slovenija

Godine 2002, Slovenija je usvojila Zakon o upotrebi slovenačkog znakovnog jezika, kojim se priznaje pravo gluvih osoba da koriste slovenački znakovni jezik i pravo na prevodioca za znakovni jezik. Zakon

daje gluvim građanima pravo da koriste svoj jezik, slovenački znakovni jezik, i pravo da budu informisani korišćenjem odgovarajućih tehnika. Štaviše, u Sloveniji, gluvim građanima je zagarantovano pravo na prevodioca za znakovni jezik prilikom obraćanja vlastima, 30 dodatnih sati prevođenja za situacije po njihovom nahođenju i ukupno 100 sati prevođenja godišnje iz obrazovnih razloga za one sa statusom učenika ili studenta. U Republici Sloveniji postoji približno 6.000 gluvih i nagluvih osoba kojima je komunikacija otežana ili nemoguća. Među njima je 2.500 gluvih osoba koje uglavnom koriste slovenački znakovni jezik. Takođe, u Sloveniji, registar tumača za znakovni jezik vodi ministarstvo nadležno za zaštitu osoba sa invaliditetom i sadrži: datum i broj rešenja o registraciji, lične podatke (ime i prezime tumača, datum i mesto rođenja, stečeni nivo i oblast obrazovanja, mesto prebivališta, poreski broj), datum i broj izdavanja sertifikata, kao i stečenu stručnu kvalifikaciju. Za stručnu pomoć u donošenju odluka i u pripremi propisa i drugih pravnih akata, Vlada Republike Slovenije će osnovati Savet za slovenački znakovni jezik.

Nedostatak jasne pravne osnove za znakovni jezik na Kosovu je fundamentalni problem za gluvu zajednicu. Bez posebnog zakona koji reguliše i definiše usluge znakovnog jezika, oni se suočavaju sa velikim preprekama u pristupu javnim i privatnim uslugama, kao i socijalnim i obrazovnim institucijama. U tom smislu, nedostatak zakona takođe dovodi do različitih situacija.

Ukraina

Ukrajina

U Ukrajini je znakovni jezik priznat kao deo zakonodavstva o invaliditetu. Ukrajinsko udruženje gluvih zalagalo se za usvajanje posebnog nacrta zakona o ukrajinskom znakovnom jeziku od strane vlade, sa ciljem da se obezbedi jača zaštita prava na znakovni jezik u različitim oblastima života, kao što su pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i profesionalnom tumačenju na ukrajinski znakovni jezik. Bilo je jasno da zajednica gluvih u Ukrajini nije verovala da su njihova prava u okviru znakovnog jezika dovoljno zaštićena i podržana opštim zakonodavstvom o invaliditetu. Krajem 2018. godine, nacrt zakona je podnet ukrajinskom parlamentu. Venecijanska komisija je izdala mišljenje o Zakonu o podršci funkcionisanju ukrajinskog jezika kao državnog jezika i u okviru ovog nacrta, naime u članu 4, priznala je status znakovnog jezika u Ukrajini. Status ovog jezika je priznat kao jezika ljudi koji govore znakovni jezik. Takođe, svim ljudima je zagarantovana upotreba znakovnog jezika u javnom životu, uključujući i studije na znakovnom jeziku. Kao rezultat gore navedenog, nedostatak zakona o znakovnom jeziku donosi niz problema, koji se mogu sumirati na sledeći način:

- Domino efekat i nemogućnost gluvih osoba da pristupe društvenom životu, da dobiju adekvatne usluge i socijalna izolacija;
- Nedostatak osnovnog obrazovanja;
- Razvoj gluvih osoba, u odsustvu znakovnog jezika;
- Bez posebnog zakona o ovom pitanju, ne postoje jasne smernice o tome kako bi usluge znakovnog jezika trebalo da budu organizovane i pružane građanima Kosova;
- Nedostatak pravnog osnova za usluge znakovnog jezika u privatnom sektoru. Privatni sektor, uključujući notare, banke, privatne bolnice i mnoge druge, nema jasan pravni okvir koji im omogućava da pružaju usluge na znakovnom jeziku;
- Nedostatak zakonske obaveze za prevođenje i jednak pristup. Ne postoji zakon koji obavezuje javne institucije i organizacije da obezbede prevođenje na znakovni jezik i jednak pristup gluvim osobama u svim oblastima života;

- Nedostatak zaštite prava i kulturnog nasleđa gluvih osoba. Bez posebnog zakona koji štiti i promoviše prava i kulturno nasleđe gluve zajednice u društvu, oni su ranjivi na diskriminaciju i izolaciju;
- Potencijalne diskriminatorne situacije. Nedostatak jasnog zakona o znakovnom jeziku stavlja gluve osobe u diskriminatornu i neravnopravnu situaciju u pravnom poretku Kosova;
- Nedostatak zakona o znakovnom jeziku stavlja gluve osobe u situaciju koja se razlikuje od drugih kategorija, kao što su slepe osobe;
- Neefikasne institucionalne politike i akcije. Nedostatak jasne pravne osnove i efikasnog zakona sprečava institucionalno delovanje i stvaranje efikasnih mehanizama koji služe obrazovanju i razvoju života gluvih osoba.

Posledice ovog nedostatka osećaju se u svim sferama života gluvih osoba. U obrazovanju se suočavaju sa poteškoćama u pristupu. Na poslu se suočavaju sa diskriminacijom i preprekama u zapošljavanju i napredovanju u karijeri. U društvu se osećaju izolovano i isključeno zbog komunikacijskih barijera i nedostatka jednakog pristupa informacijama i uslugama. Takođe ne mogu efikasno da primaju zdravstvene usluge.

Stablo problema

Znakovni jezik predstavlja važnu kategoriju za gluve osobe, što im pomaže da budu prisutne i imaju efikasno obrazovanje, pristup zdravstvenim uslugama, pristup socijalnim uslugama, pristup javnim institucijama itd.

Nedostatak sveobuhvatnije i naprednije zakonske regulative u vezi sa znakovnim jezikom na Kosovu, sa posebnim naglaskom na nivo zakona, sprečava gluve osobe da budu izložene diskriminatornim situacijama, naime situacijama u kojima su ljudi iz ove zajednice lišeni pristupa obrazovanju, medijima, javnim institucijama i primanju usluga na efikasan i nediskriminatoran način, putem znakovnog jezika koji je priznat kao pravna kategorija kroz Zakon o znakovnom jeziku. Zakon o znakovnom jeziku bi pomogao u konkretnim efektima gluvih osoba, kao i u postavljanju standarda, kako bi se poboljšalo prisustvo gluvih osoba u obrazovanju, zdravstvu, medijima, zapošljavanju i socijalnim pitanjima itd.

Slika 3: Stablo problema, koje prikazuje glavni problem, njegove uzroke i posledice.

Efekat	Posledice ovog nedostatka osećaju se u svim sferama života gluvih osoba. . • U obrazovanju, nedostatak zakonskog osnova za znakovni jezik otežava njihov pristup kvalitetnom osnovnom obrazovanju na maternjem jeziku. • Na poslu, gluve osobe mogu se suočiti sa diskriminacijom i preprekama u zapošljavanju i napredovanju u karijeri zbog nedostatka usluga znakovnog jezika. • U javnim službama, gluve osobe mogu se osećati diskriminisano zbog pristupa uslugama, u odsustvu znakovnog jezika. Često u kontekstu pružanja medicinskih usluga, na primer, Nedostatak prevodilaca i pružanje usluga znakovnog jezika u zdravstvenim ustanovama dodatno je pogoršao situaciju gluvih pacijenata. Stoga je veoma važno da što više javnih usluga bude putem znakovnog jezika.

	• U društvu, gluve osobe se mogu osećati izolovano i isključeno zbog komunikacijskih barijera i nedostatka jednakog pristupa informacijama i uslugama; • Domino efekat izolacije gluvih osoba, naime socijalna izolacija; • Značajan nedostatak primanja zdravstvenih usluga, u odsustvu znakovnog jezika; • U odsustvu efikasnih mehanizama, gluve osobe se mogu osećati isključeno u društvenom i porodičnom krugu; • Nedostatak zakona o znakovnom jeziku sprečava šire državno priznanje znakovnog jezika. • Nedostatak zakona takođe ima efekat onemogućavanja poboljšanja tehnološke infrastrukture za komunikaciju znakovnim jezikom; • Nedostatak zakona takođe sprečava razvoj kurikuluma za znakovni jezik sa ciljem integracije gluvih osoba u obrazovni sistem.
Glavni problem	Glavni problem je nedostatak jasne zakonske osnove za znakovni jezik, što stvara prepreke za gluve u obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenim uslugama i efikasnoj komunikaciji.
Uzroci	Uzroci uključuju: 1. Nedostatak efikasnih politika koje se bave svim problemima gluvih osoba; 2. Nedostatak proaktivnih politika koje vode ka konsolidaciji pravne osnove za gluve osobe i znakovni jezik; 3. Nedostatak efikasne implementacije strateških i drugih dokumenata za znakovni jezik zbog nesprovođenja od strane svih institucija; 4. Značajan nemar institucija koje kreatore politike u sprovođenju obaveza u vezi sa poboljšanjem stanja u vezi sa znakovnim jezikom; 5. Nedodeljivanje budžeta za sprovođenje važećih pravila i politika za znakovni jezik; 6. Nedostatak volje za sprovođenje postojećih politika i birokratski pristup, u nekim aspektima.

Slika 4: Pregled zainteresovanih strana na osnovu definicije problema

Ime zainteresovane strane	**Uzroci sa kojima je strana povezana**	**Efekat(i) sa kojima je povezana strana**	**Način na koji je strana povezana sa ovim uzrokom (uzrocima) ili efektom (efektima)**

Udruženje gluvih Kosova	Ovo udruženje je stalno zagovaralo poboljšanje položaja gluvih osoba na Kosovu.	Uključivanje relevantne strane bi pomoglo u izradi koncept dokumenta za znakovni jezik zbog velikog iskustva i stalne stručnosti u vezi sa kategorijom gluvih osoba u Republici Kosovo.	Odgovornost za zastupanje i kreiranje politika za gluve osobe i rešavanje njihovih izazova.
Kancelarija za dobro upravljanje/KDU	Obaveze utvrđene u relevantnim važećim propisima koji se odnose na gluve osobe	Uključenost stranke u izradu koncept dokumenta, uzimajući u obzir njene zakonske nadležnosti, u oblasti osoba sa invaliditetom	Odgovornost za kreiranje i sprovođenje politika.
Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija-MONTI	Obaveze utvrđene Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju u vezi sa znakovnim jezikom u školama	Uključivanje zainteresovanih strana u razvoj ovog koncept dokumenta i predložene opcije	Odgovornost za sprovođenje zakona i relevantnih politika
Ministarstvo zdravlja-MZ	Ministarstvo zdravlja i druga podređena tela utvrđuju relevantne politike za pružanje zdravstvenih usluga..	Uključenost Ministarstva zdravlja povezana je sa činjenicom da gluvim osobama treba pristup zdravstvenim ustanovama i pružanje relevantnih zdravstvenih usluga.	Odgovornost za sprovođenje
Savet osoba sa invaliditetom	Definiše i formuliše preporuke za gluve osobe	Gluve osobe u smislu političkog stvaranja povezane su sa Savetom osoba sa invaliditetom	Odgovornost za kreiranje politika i njihovo formulisanje.
Ciljne grupe/sve gluve osobe u Republici Kosovo	Predložena opcija je namenjena ovim grupama	Nedostatak usluga znakovnog jezika, nedostatak pravne zaštite, nedostatak osnovnih prava ovih osoba	Jer opcija 3 kao predložena opcija je povezana sa ovim strankama.

Poglavlje 2: Ciljevi

Zakon o znakovnom jeziku, kroz ovaj koncept dokument, ima za cilj da ispuni nekoliko važnih ciljeva, kroz koje poboljšava situaciju i sprovodi izabranu opciju. Predstavljeni ciljevi se zasnivaju na relevantnim i odobrenim dokumentima, koji su povezani sa koncept dokumentom i predmetom Zakona o znakovnom jeziku. Predstavljeni ciljevi nikada nisu bili predviđeni kao takvi i takođe su povezani sa potrebom za postojanjem Zakona o znakovnom jeziku.

Slika 5: Relevantni vladini ciljevi

Relevantni cilj	**Naziv relevantnog planskog dokumenta (izvor)**
Obezbeđivanje zdravog, bezbednog i odgovarajućeg školskog okruženja u skladu sa normama i standardima, koje omogućava kvalitetno učenje (Specifični cilj)	Strategija Obrazovanja 2022-2026
Povećanje inkluzije i aktivnog učešća učenika iz marginalizovanih grupa kroz stvaranje stimulativne i podržavajuće klime (Specifični cilj)	Strategija Obrazovanja 2022-2026
Obezbeđivanje mogućnosti za praktično učenje i funkcionalizacija usluga savetovanja o karijeri (Specifični cilj)	Strategija Obrazovanja 2022-2026
Obezbeđivanje školske infrastrukture za učenike sa invaliditetom (gluve)	Strategija Obrazovanja 2022-2026
Jačanje politika i zakonodavstva protiv diskriminacije (Specifični cilj)	Nacionalni plan razvoja 2024-2026
Strateški cilj 1. Poboljšanje kvaliteta socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027
Specifični cilj I.1 Unapređenje sveobuhvatnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027
Strateški cilj 2. Unapređenje sveobuhvatnog sistema u obrazovanju i profesionalnom razvoju osoba sa invaliditetom	AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027
Strateški cilj .3. Poboljšanje pristupa za osobe sa invaliditetom	AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027
Specifični cilj I.1 Unapređenje sveobuhvatnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	AKCIONI PLAN ZA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM 2025-2027
Specifični cilj I.2: Uspostavljanje mehanizama za praćenje politika o pravima osoba sa invaliditetom	Akcioni plan za prava osoba sa invaliditetom 2025-2027

Specifični cilj II.2: Izgradnja kapaciteta pomoćnog osoblja za osobe sa invaliditetom i osobe sa ograničenim sposobnostima	Akcioni plan za prava osoba sa invaliditetom 2025-2027
Specifični cilj III.1; Funkcionalnost pristupa javnim institucijama	Akcioni plan za prava osoba sa invaliditetom 2025-2027

Povećanje učešća i aktivacije učenika sa invaliditetom (gluvih osoba)

Ovaj cilj, izborom jedne od opcija, posebno preporučene opcije, pomogao bi povećanju učešća i aktivacije učenika u obrazovanju, posebno u okviru određenih resursnih centara, u obrazovnom sistemu. Ovo bi omogućilo najveće moguće uključivanje gluvih osoba u obrazovni sistem.

Obezbeđivanje školske infrastrukture za učenike sa invaliditetom (gluve osobe)

Ovo predstavlja cilj koji će pomoći u sprovođenju ovog koncept dokumenta. Donošenje zakona ili dalje jačanje pravne infrastrukture omogućilo bi i obavezalo državu da sprovede što više akcija koje pomažu školskoj infrastrukturi za učenike u kategoriji gluvih osoba.

Jačanje politika i zakonodavstva protiv diskriminacije

Ovaj cilj podrazumeva jačanje zakonodavstva protiv diskriminacije, što u ovom konkretnom slučaju može indirektno uticati na gluve osobe.

Izrada koncept dokumenta za znakovni jezik

Ovaj cilj je direktno povezan sa aktivnošću izrade koncept dokumenta, koji podržava najprihvatljiviju opciju izrade zakona o znakovnom jeziku.

Integracija prava i potreba osoba sa invaliditetom u sve aspekte upravljanja, politika i usluga Kosova

U širem smislu, gluve osobe se smatraju osobama sa invaliditetom, a integracija prava osoba sa invaliditetom podrazumeva, između ostalog, rešavanje i pronalaženje adekvatnih rešenja za problem gluvih osoba.

Stvaranje sveobuhvatnog okvira zasnovanog na pravima i inkluzivnim politikama koji integriše pitanja invaliditeta u relevantne sektorske politike i planove

Ovo podrazumeva stvaranje sveobuhvatne politike za zaštitu osoba sa invaliditetom. Ovo se u ovom slučaju odnosi na unapređenje položaja gluvih osoba kroz izradu zakona o znakovnom jeziku.

Poglavlje 3: Opcije

Radna grupa za izradu koncept dokumenta o znakovnom jeziku razmotrila je tri glavne opcije za rešavanje pitanja vezanih za implementaciju usluga znakovnog jezika u Republici Kosovo.

Prve dve razmatrane opcije, naime opcija bez promena i opcija poboljšanja zakonodavstva (bez pravnog osnova za promenu), zaključeno je da nisu dovoljne za rešavanje problema identifikovanih u ovom Konceptu.

Jedina opcija koja se bavi identifikovanim problemima je treća opcija - opcija izrade **Zakona o znakovnom jeziku u Republici Kosovo.**

Prema prvoj opciji, nema potrebe za bilo kakvim promenama i da se postojeće stanje, posebno pravna infrastruktura, zadrži. S druge strane, druga opcija podrazumeva kombinaciju, što podrazumeva sprovođenje izvršenja, ali ipak ne može garantovati potpuni napredak u vezi sa znakovnim jezikom.

Poglavlje 3.1: Opcija 1 ili opcija bez izmena

Opcija bez ikakve izmene postojećeg zakonodavstva mogla bi dovesti do toga da se trenutna situacija za gluve osobe nastavi bez ikakvih značajnih promena. To znači da bi nedostatak specifičnog pravnog osnova za znakovni jezik ostao nepromenjen, ostavljajući gluve osobe u teškoj situaciji. Postoji nekoliko efekata koji bi nastali u slučaju izbora ove opcije, a to su:

Nedostatak pravne jasnoće: Bez posebnog zakona o znakovnom jeziku, ne bi postojale jasne smernice i obaveze institucija i organizacija da obezbede jednak pristup gluvim osobama.*Prepreke u pristupu uslugama:* Javne i privatne institucije, kao i relevantne organizacije, uključujući obrazovne, nastavile bi da ne pružaju usluge prilagođene gluvim osobama, što bi im otežalo komunikaciju i korišćenje usluga.

Diskriminacija i izolacija: Nedostatak jasnog pravnog osnova za znakovni jezik može dovesti do diskriminacije i izolacije gluvih osoba, koje se mogu osećati isključenim iz društva zbog komunikacijskih barijera.

Na ovaj način, opcija 1 mogla bi dovesti do nastavka teške situacije za gluve osobe, ostavljajući ih u nerazvijenom položaju i sa ograničenim učešćem u društvu.

Ova opcija kao takva ne dozvoljava nikakvu činjeničnu promenu u pravnom okviru. Nedostatak zakona bi stvorio stvarne prepreke za: diskriminaciju gluvih osoba, jer ne postoje dovoljni mehanizmi za njihovu zaštitu; Nedostatak pružanja usluga, jer bi zakon stvorio veće mogućnosti za efikasne usluge; Nedostatak pristupa institucijama, jer bi zakon omogućio gluvim osobama da imaju pristup institucijama i uslugama na obavezan način; Nedostatak tehnološke infrastrukture. Nedostatak zakona bi omogućio napredniju strategiju.

Prednosti ove opcije su: ušteda budžeta i resursa. Nedostaci ove opcije su brojni jer ne stvara stvarne mogućnosti i mehanizme koji osnažuju i omogućavaju: borbu protiv diskriminacije gluvih osoba, pristup društvu i institucijama, ograničavanje pristupa javnim uslugama itd.

Poglavlje 3.2: Opcija za poboljšanje implementacije i izvršenja

Ukoliko ne postoji konkretan pravni osnov za izmenu zakona u vezi sa znakovnim jezikom, izmena važećeg zakona može imati poteškoće koje se mogu pogoršati. To može prouzrokovati kašnjenja u procesu izmene zakona i kašnjenja u razvoju i sprovođenju novih politika i mera za gluvu zajednicu.

Nedostatak konkretnog pravnog osnova: Bez jasnog i specifičnog pravnog osnova za izmenu zakona u vezi sa znakovnim jezikom, procesu izmene mogu nedostajati neophodne smernice i kriterijumi za izradu odgovarajućih politika i mera.

Teškoće u sprovođenju izmena: Bez jasnog pravnog osnova, institucije mogu imati poteškoća u sprovođenju izmena zakona i u razumevanju svojih obaveza u vezi sa znakovnim jezikom.

Kašnjenja u pravnom procesu: Nedostatak jasnog pravnog osnova za izmenu zakona može prouzrokovati kašnjenja u pravnom procesu, dodatno odlažući razvoj i sprovođenje neophodnih politika i mera za gluve osobe.

Kašnjenja u garantovanju prava: Bez jasnog pravnog osnova, gluve osobe mogu se suočiti sa kašnjenjima u garantovanju svojih prava na jednak pristup javnim i privatnim uslugama, kao i socijalnim i obrazovnim institucijama.

Neefikasnost u pružanju usluga: Sa postojećom pravnom osnovom, uprkos volji za promenama i povećanjem efekta u sprovođenju, biće nemoguće stvoriti pristup uslugama za gluve osobe. Takođe, trenutna pravna osnova ne bi omogućila efikasnost u pružanju usluga gluvim osobama.

Nemogućnost daljeg unapređenja trenutnih politika: Ako se primeni opcija 2, to će onemogućiti dalje unapređenje politika i podzakonskih akata, zbog nedostatka konkretnog pravnog osnova. Bez konkretnog pravnog osnova, ne mogu se izdavati nove smernice. Kosovska replika Vlada je ukinula podzakonske akte koji nisu imali konkretan pravni osnov, kroz projekat Giljotina. Ovi izazovi i teškoće mogu stvoriti nesigurnu i tešku klimu za gluve osobe, ostavljajući ih u situaciji u kojoj prepreke za jednak pristup i dalje postoje. Opcija za „poboljšanje sprovođenja i sprovođenja" je opcija koju treba razmotriti u svakom koncept dokumentu u skladu sa Smernicama za izradu koncept dokumenta. Međutim, u konkretnom slučaju, u pogledu situacije gluvih osoba u Republici Kosovo, ova opcija nije mogla rešiti problem.

Prednosti ove opcije su: ušteda budžeta i resursa ili manje administrativno opterećenje. Nedostaci ove opcije su brojni jer ne stvara stvarne mogućnosti i mehanizme koji osnažuju i omogućavaju: borbu protiv diskriminacije gluvih osoba, pristup društvu i institucijama itd. Nedostaci su takođe isti, kao i kod prve opcije, uključujući ograničavanje pristupa javnim uslugama.

Poglavlje 3.3: Treća opcija: izrada Zakona o znakovnom jeziku u Republici Kosovo

Predložena opcija: Predlaže se izrada posebnog zakona o znakovnom jeziku u Republici Kosovo, koji će štititi i promovisati prava gluvih osoba u vezi sa znakovnim jezikom, obezbeđujući jednak pristup u svim oblastima života. Očekuje se da će ovaj zakon imati dodatne procenjene troškove od približno 150.000 (sto pedeset hiljada evra) u 2026. godini i 100.000 u 2027. godini, što je približno 150.000 (sto pedeset hiljada) evra, dok se očekuje da će ukupni troškovi preporučene opcije br. 3 biti 269.400,00 evra, uključujući kategorije rashoda za plate i nadnice, robu i usluge i postojeću imovinu.

Zakon o znakovnom jeziku u Republici Kosovo je nesumnjivo važan za promociju prava, dostojanstva i uključivanja gluvih osoba u društvo. Priznavanjem znakovnog jezika kao legitimnog jezičkog i kulturnog oblika, takav zakon postavlja temelje za pravedniju i pristupačniju budućnost za sve. Ovaj zakon ne samo da obezbeđuje jednak pristup uslugama i mogućnostima za korisnike znakovnog jezika, već doprinosi i

zaštiti i promociji nasleđa zajednice gluvih. Kroz pravno priznanje, oni postaju svesni svojih prava i mogu da koriste svoj prirodni jezik da izraze svoje potrebe i brige. Stoga, zakon o znakovnom jeziku služi kao vitalni instrument za obezbeđivanje napretka zajednice gluvih, doprinoseći izgradnji pravednijeg i inkluzivnijeg društva.

Poslednjih godina, mnoge zemlje u Evropskoj uniji i na Balkanu usvojile su takve zakone, započinjući važan proces ka jednakosti i inkluziji.

Nedostatak zakona o znakovnom jeziku predstavlja pravnu prazninu, ostavljajući zajednicu gluvih bez dovoljne zaštite i isključenu iz mnogih aspekata društva. Usvajanje zakona i drugih podzakonskih akata stvoriće jasnu pravnu osnovu i pomoći će u rešavanju ove situacije.

Sa zakonom o znakovnom jeziku, zajednica gluvih će moći da ima jednak pristup javnim i privatnim uslugama, uključujući kvalitetno obrazovanje i pristup informacijama. Zakon će definisati obaveze institucija i organizacija da obezbede prevođenje na znakovni jezik i da garantuju da su usluge dostupne svima.

Istovremeno, usvajanje zakona stvoriće mogućnosti za razvoj programa obuke za tumače znakovnog jezika, poboljšavajući kvalitet usluga tumačenja i poboljšavajući pristup gluve zajednice društvu. Ovo bi takođe moglo dovesti do povećane svesti i poštovanja prema radu tumača znakovnog jezika, kompenzujući ih na različite načine za njihov doprinos društvu.

Republika Kosovo, usvajanjem Zakona o znakovnom jeziku, obezbedila bi jednak tretman za gluve osobe, poštujući osnovni princip jednakosti pred zakonom, promovisan u Ustavu Kosova, u članu 24.1, koji, između ostalog, predviđa: "**Svi su jednaki pred zakonom. Svako ima pravo na jednaku zaštitu zakona bez ikakve diskriminacije.**" Nedostatak pristupa informacijama, pristupa javnim institucijama, pristupa uslugama i pristupa obrazovanju i zdravstvu, automatski čini da se gluve osobe osećaju diskriminisano, u smislu nejednakog pravnog položaja i iz tog razloga, donošenje zakona o znakovnom jeziku olakšalo bi život i pristup gluvim osobama svakom delu javnog života i pristup raznim uslugama. Pre svega, to bi takođe zabranilo diskriminaciju. Ova opcija bi takođe stvorila važnu pravnu osnovu, koja bi olakšala pristup gluvim osobama javnim uslugama, stvaranjem i jačanjem mehanizama za sprovođenje opcije 3, zakona o znakovnom jeziku.

Nedostaci ove opcije su suprotni opcijama 1 i 2, dok su prednosti brojne i opravdavaju ovu opciju. Između ostalog, te prednosti su: jača i jasnija pravna osnova; mehanizmi za zaštitu gluvih osoba od diskriminacije; efikasni mehanizmi za sprovođenje znakovnog jezika; poboljšanje pristupa za gluve osobe; razvoj tehnologije za gluve osobe.

Poglavlje 4: Identifikacija i procena budućih uticaja

Donja tabela prikazuje najznačajnije identifikovane uticaje. Prilozi 1 do 4 predstavljaju procenu svih uticaja u skladu sa alatima za identifikaciju ekonomskih, socijalnih, ekoloških i uticaja na osnovna prava. Ovi alati su navedeni u Priručniku za izradu konceptnog dokumenta. Četiri aneksa takođe ukazuju na procenu značaja različitih uticaja i željeni nivo analize. U ovom slučaju, budući uticaji će biti analizirani, u ekonomskim, socijalnim, ekološkim i aspektima osnovnih prava i sloboda, na osnovu razumnih očekivanja, analizirajući aspekt favorizovanja podržane opcije, naime donošenja zakona o znakovnom jeziku.

Slika 6: Najznačajniji uticaji identifikovani za kategoriju uticaja

Kategorije uticaja	Relevantni uticaji identifikovani
Ekonomski uticaji	Zakon o znakovnom jeziku će promovisati dalje uključivanje gluvih osoba na tržište rada, nudeći više mogućnosti za zapošljavanje i napredovanje u karijeri. Takođe bi mogao stvoriti tržište za usluge prevođenja na znakovni jezik, donoseći nove investicije u ovu oblast. Mogućnosti zapošljavanja, nakon što su regulisale i pravni aspekt znakovnog jezika, takođe će rezultirati ekonomskom dobrobiti gluvih osoba. Očekuje se da će ovaj zakon imati dodatne troškove od približno 150.000 (sto pedeset hiljada evra) u narednim 2026. i 2027. godini, 50.000 evra u 2026. i 100.000 u 2027. godini, što iznosi oko 150.000 (sto pedeset hiljada) evra, dok se očekuje da će ukupni troškovi preporučene opcije br. 3 biti 269.400,00 evra, uključujući kategorije rashoda: plate i nadnice, roba i usluge i postojeća sredstva..
Društveni uticaji	Zakon o znakovnom jeziku će promovisati uključivanje i poštovanje gluve zajednice u društvo, stvarajući pogodnije okruženje za njihov život i rad. U pogledu procene društvenog uticaja, važno je naglasiti da će Zakon o znakovnom jeziku omogućiti gluvim osobama da budu slobodne od diskriminacije u svom životu, kako na poslu, tako i u drugim aspektima.
Uticaji na životnu sredinu	Nema direktnih uticaja, ali poboljšanje pristupa informacijama dovešće do povećane ekološke svesti među gluvim osobama. Poboljšanje pristupa informacijama će takođe imati indirektne uticaje na dobijanje odgovarajućih informacija o ekološkim pitanjima.
Uticaji na osnovna prava	Zakon o znakovnom jeziku doprineće garantovanju osnovnih prava gluvih osoba, uključujući njihovo pravo na pristup obrazovanju, radu, zdravstvenim uslugama i informacijama. Pre svega, stvaranje mehanizama i znanje znakovnog jezika omogućiće zajednici i gluvim osobama lakši pristup društvu i pružanju usluga na efikasan način, bez diskriminacije i obavezivanjem institucija da poštuju i štite slobode i prava osoba sa invaliditetom kroz konkretne akcije, sa zakonskim osnovom.
Uticaj na rodnu ravnopravnost	Zakon će uticati na rodnu ravnopravnost tako što će osigurati da gluve žene i muškarci imaju jednak pristup uslugama i jednake mogućnosti za lični i profesionalni razvoj.
Uticaj na socijalnu ravnopravnost	Zakon o znakovnom jeziku može pomoći u borbi protiv diskriminacije i u poboljšanju društvene jednakosti za gluve osobe, osiguravanjem jednakog pristupa mogućnostima i uslugama. Trenutna situacija, bez zakona, kao što je rečeno, nedostatak zakona doveo je gluve osobe u određene situacije, koje nisu mogle imati lak pristup uslugama i društvenom životu uopšte.
Uticaj na mlade	Zakon o znakovnom jeziku imaće značajan uticaj na mlade ljude, obezbeđujući jednake mogućnosti za sticanje kvalitetnog obrazovanja i ulazak na tržište rada.

Uticaj na administrativno opterećenje	Poboljšanje pristupa i usluga za gluve osobe može smanjiti administrativni teret za njih i njihove porodice, olakšavajući im svakodnevni život. Stvaranje mehanizma za prevodioce i usluge prevođenja jezika omogućiće gluvim osobama da olakšaju svoj pristup javnim administrativnim uslugama uopšte.
Uticaj na MSP	Konceptualni dokument u okviru ove opcije ne rezultira bilo kakvim negativnim uticajem na test za MSP.

Uticaji u okviru opcije 1

Uticaji opcije 1 u smislu promena su veoma mali i neznatni, jer će u odgovarajućoj opciji situacija ostati ista, isti mehanizmi, ista pravna osnova i isti izazovi će se nastaviti pojavljivati. Dakle, situacija bi efikasno ostala nepromenjena. Što se tiče uticaja, opcija 1 bi nastavila istu situaciju, pružajući malo mogućnosti za napredak, dok bi isti mehanizmi, sa istom pravnom osnovom, nastavili da funkcionišu sa poteškoćama.

Uticaji u okviru opcije 2

Uticaji opcije 2 mogli bi biti uglavnom manji, jer je to opcija gde se pravna osnova i situacija ne menjaju, već se zapravo menja samo način sprovođenja. Glavni efekat ove opcije bio bi proaktivan pristup kreatora politike i implementatora, koji bi mogli da funkcionišu povećanim intenzitetom. Međutim, ne može se očekivati značajno poboljšanje koje bi promenilo situaciju gluvih osoba. Stoga, predložena opcija ostaje opcija 3.

Uticaji u okviru opcije 3

Uticaji Zakona o znakovnom jeziku su višedimenzionalni i nude rešenja za probleme u mnogim aspektima za gluve osobe. Nema sumnje da samo Kosovo mora da sprovede međunarodne standarde Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom. Ova konvencija je prošla test ustavnosti, jer je u tom pogledu Republika Kosovo preduzela konkretne korake u pokretanju procesa izmene Ustava kako bi se odgovarajuća Konvencija priznala kao međunarodni instrument, a za to je Ustavni sud doneo PRESUDU u predmetu br. K0207/22 Podnosilac zahteva Predsednik Skupštine Republike Kosovo Potvrda predloženog ustavnog amandmana, koji je podneo Predsednik Skupštine Republike Kosovo 21. decembra 2022. godine, pismom br. 08/3198/DO-1347/1.

Kao što je gore pomenuto, treba napomenuti da, kao i svaka grupa ljudi koja deli zajednički jezik, gluve osobe takođe imaju svoju kulturu i jezik. To uključuje verovanja, stavove, istoriju, norme, vrednosti, književne tradicije i umetnost koje dele gluve osobe u istoj zajednici ili zemlji. Iako se razlikuje od zemlje do zemlje, zajednice gluvih dele zajednički jezik i nasleđe, i stoga se identifikuju kao članovi kulturne i jezičke manjine. **U stvari, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom** navodi da kultura gluvih treba da bude priznata i podržana kao osnovno ljudsko pravo. Slično tome, Svetska federacija gluvih identifikuje gluve osobe kao članove kulturne i jezičke zajednice koji koriste znakovni jezik kao svoj maternji ili prirodni jezik za komunikaciju.

Identitet gluvih se često povezuje sa sposobnošću prepoznavanja znakovnog jezika, a identifikacija sa zajednicom gluvih je lični izbor. Zajednica gluvih može da uključuje osobe sa različitim stepenom gubitka sluha, članove porodica gluvih osoba, tumače znakovnog jezika i pojedince koji rade ili se druže sa gluvim osobama.

Najbolje prakse u pravnom okviru i institucionalnim mehanizmima na Balkanu i u nekoliko zemalja Evropske unije, u vezi sa modalitetima pružanja usluga tumačenja znakovnog jezika na Balkanu i u Evropi, uglavnom na Kosovu, u Makedoniji, Albaniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini, Grčkoj, Finskoj i Sloveniji, ukazuju na pristup poboljšanju znakovnog jezika i položaja gluvih osoba. U tom smislu, Zakon o znakovnom jeziku bi doneo nekoliko prednosti i konkretnih efekata za gluve osobe prema relevantnim odeljcima, kao što sledi:

ZAPOSLENJE

Radni smeštaj: Zakon obezbeđuje pristup kako bi se osiguralo da imaju jednake mogućnosti zapošljavanja i da se spreči diskriminacija na radnom mestu, kao i pristup prevodiocu u svakom trenutku.

OBRAZOVANJE

Javna svest i obrazovanje: Zakon treba da uključi kampanje za podizanje svesti i obrazovanje kako bi se povećalo razumevanje i podrška zajednici gluvih. Ovo pomaže u stvaranju inkluzivnijeg i ravnopravnijeg društva.

Obrazovanje i obuka osoblja: Treba osigurati da osoblje u javnim i privatnim institucijama dobije odgovarajuću obuku kako bi razumelo i zadovoljilo potrebe gluvih osoba. Ovo uključuje obuku za korišćenje komunikacionih tehnologija i obezbeđivanje inkluzivnog okruženja.

Testiranje i kvalifikacija od strane Udruženja gluvih Kosova: Aplikaciju mora testirati i kvalifikovati Udruženje gluvih Kosova kako bi se osiguralo da zadovoljava funkcionalne potrebe zajednice gluvih.

Usluge prevođenja za neverbalne ili neme osobe - Pružanje pomoći u realnom vremenu i komunikacijskih usluga za neverbalne ili neme osobe putem specijalizovanog softvera, koji omogućava efikasnu i nezavisnu komunikaciju (sa prevodiocem za pretvaranje teksta u govor i obrnuto).

Studija o najboljim praksama za pružanje usluga prevođenja znakovnog jezika na Balkanu i u Evropi, koju je sprovelo Albansko nacionalno udruženje gluvih (ANAD) uz pomoć UNDP-a, u maju 2023. godine, između ostalog, ističe nekoliko važnih aspekata znakovnog jezika za gluve osobe, pružajući konkretne statističke podatke.

PRISTUP

Pristup tehnologiji: Zakon treba da promoviše i obezbedi pristup naprednoj tehnologiji koja pomaže u komunikaciji gluvim osobama, kao što je softver za prevođenje znakovnog jezika, gde korisnik samostalno pritisne željeni broj, a prevodilac se automatski pridruži razgovoru.

Pristupačnost veb-sajtova: Zakon treba da zahteva da svi veb-sajtovi javnih i privatnih institucija budu dostupni gluvim osobama. To uključuje upotrebu softvera koji omogućava direktnu komunikaciju sa veb-sajta do kol centra sa prevodiocem za znakovni jezik. Ovo pomaže gluvim osobama da imaju jednak pristup informacijama i onlajn uslugama.

Standardi pristupačnosti za onlajn aplikacije i usluge: Zakon treba da postavi jasne standarde za pristupačnost onlajn aplikacija i usluga, uključujući funkcionalnost za pozive bez barijera. Ovi standardi treba da budu u skladu sa međunarodnim smernicama za pristupačnost, kao što su Smernice za pristupačnost veb sadržaja (WCAG).

Albanski jezik i serveri na Kosovu: Aplikacija treba da bude na albanskom jeziku i da ima servere podataka koji se nalaze na teritoriji Kosova kako bi se osigurala zaštita podataka i usklađenost sa lokalnim zakonima o privatnosti.

Usluge prevođenja: Zakon treba da sadrži odredbe o uslugama prevođenja na znakovni jezik u svim oblastima javnog života, uključujući sudove, zdravstvene ustanove, banke i privatni sektor. Ovo pomaže u obezbeđivanju jednakog pristupa uslugama i informacijama za gluve osobe.

Usluge prevođenja u realnom vremenu: Zakon treba da obezbedi da gluve osobe imaju pristup uslugama prevođenja na znakovni jezik u realnom vremenu, putem telefona, veb stranica i mobilnih aplikacija. Ovo je važno kako bi se osiguralo da mogu efikasno komunicirati u svakoj situaciji. Pružanje pomoći i usluga prevođenja u realnom vremenu za osobe sa oštećenim sluhom, korišćenjem napredne tehnologije kako bi se osigurala jasna i efikasna komunikacija (sa prevodiocem za pretvaranje teksta u govor i obrnuto).

Finansiranje i subvencionisanje tehnologije pristupa: Zakon bi mogao da sadrži odredbe o finansiranju i subvencionisanju tehnologija pristupa za gluve osobe. Ovo bi pomoglo u pokrivanju troškova korišćenja pomoćnih uređaja i aplikacija.

ZAŠTITA

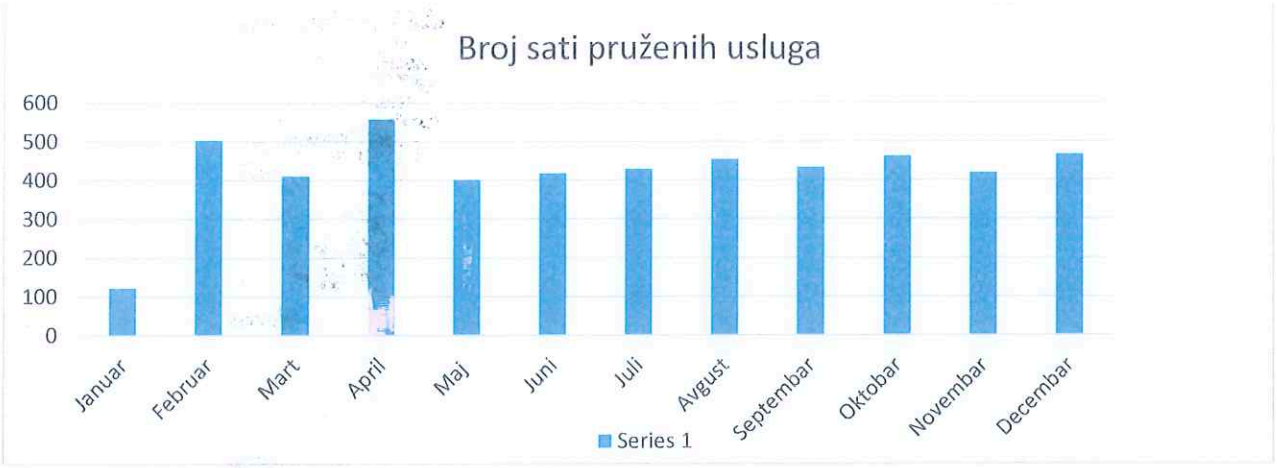
Odredbe o zaštiti privatnosti i bezbednosti: Zakon treba da obezbedi da aplikacije i tehnologije koje se koriste za komunikaciju gluvih osoba imaju snažne mere zaštite privatnosti i bezbednosti. Ovo uključuje zaštitu ličnih podataka i komunikacija.

Integracija sa brojem za hitne slučajeve 112: Aplikacija Službe za komunikaciju gluvih osoba treba da omogući hitne pozive i komunikaciju sa brojem za hitne slučajeve 112 putem znakovnog jezika i slanja teksta u realnom vremenu. Ovo osigurava da gluve osobe imaju jednak pristup službama za hitne slučajeve.

Osnivanje Nacionalnog centra za podršku komunikacione tehnologije za gluve osobe: Zakon bi mogao da uključi stvaranje nacionalnog centra koji pruža podršku i obuku za korišćenje komunikacionih tehnologija za gluve osobe. Ovaj centar bi mogao da pruži tehničku i obrazovnu pomoć za korišćenje aplikacija kao što je Služba za komunikaciju gluvih osoba.

Na strani 25, ova studija utvrđuje broj sati usluga koje se pružaju gluvim osobama u Republici Kosovo na sledeći način:

Tabela 1: Broj sati pruženih usluga

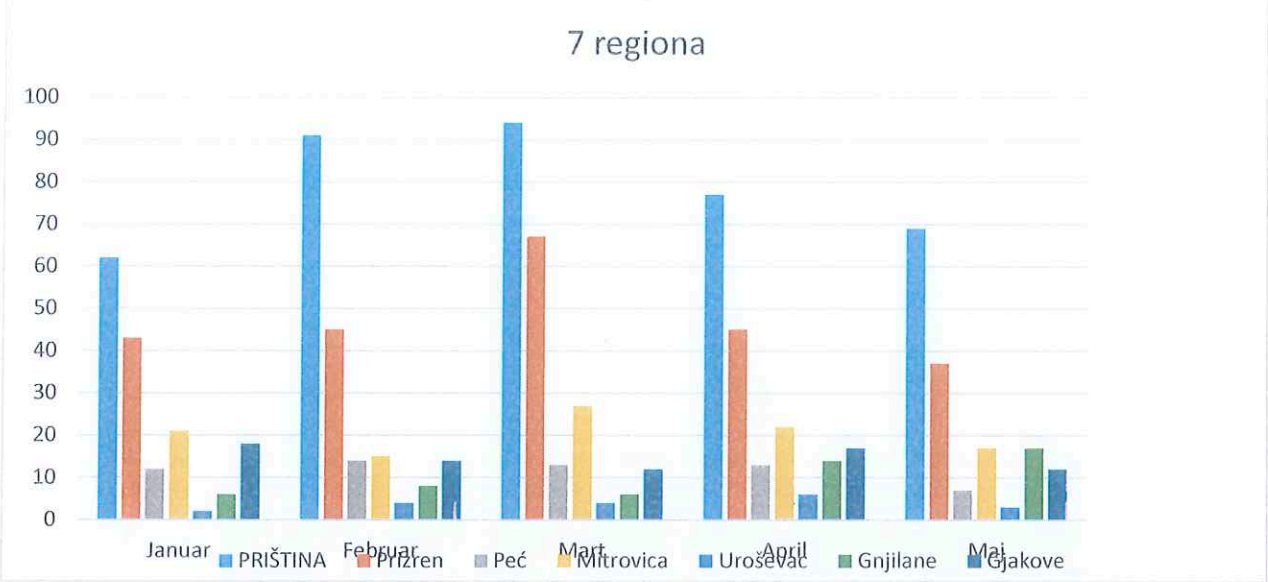

9

Kao što se može videti u tabeli, tokom perioda januar - decembar 2025. godine, ukupno je pruženo 5072 usluge na znakovnom jeziku. Sada bi donošenje zakona o znakovnom jeziku poboljšalo situaciju stvaranjem mehanizma za pitanje jezičkih prevodilaca. U tom smislu, siguran pravni mehanizam bi ponudio mogućnost za povećanje broja usluga.

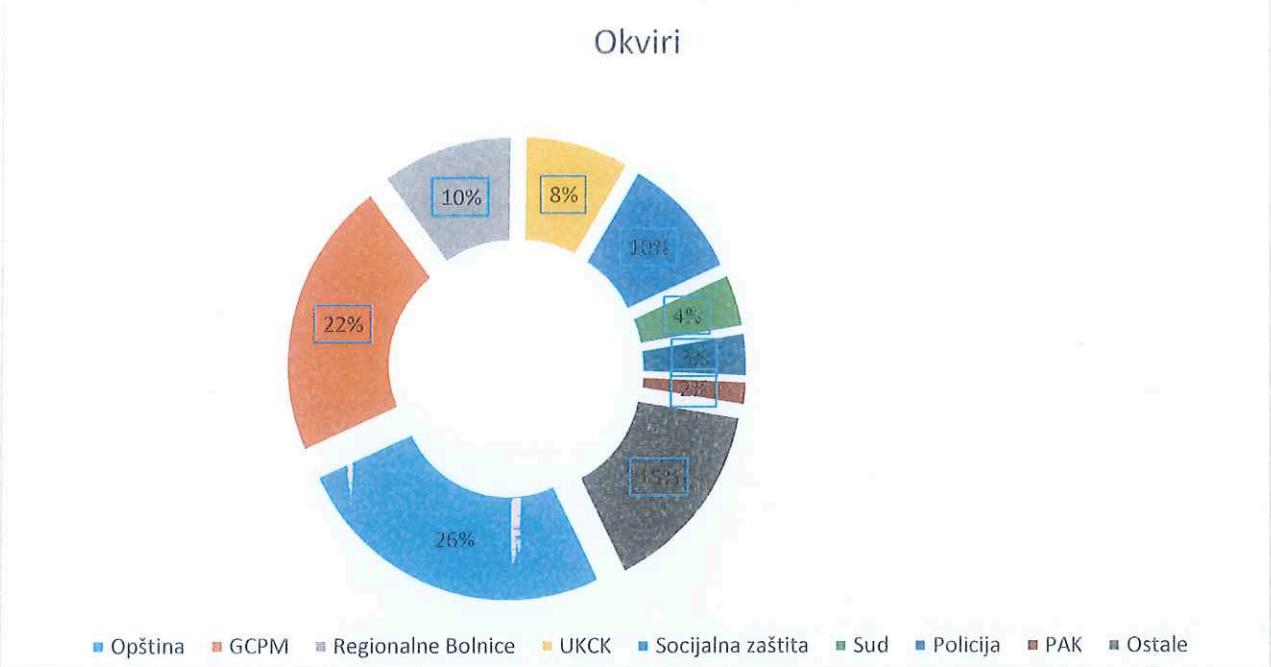
Tabela 2: Broj korisnika usluga znakovnog jezika u 7 regiona

[9]Ove podatke je obezbedila Kancelarija za dobro upravljanje - Ured Premijera na Kosovu.

Takođe na 27. strani predmetne studije predviđen je i broj korisnika u svim legijama Kosova. Naravno, činjenica da će postojati zakon o znakovnom jeziku povećaće mogućnost da se ima više korisnika, zbog veće pravne obaveze i sigurnosti.

Interpretativne sesije

10

Tabela 3 prikazuje podelu usluga na osnovu različitih okvira.

Tabela 3, na osnovu gore pomenute studije na str. 27, takođe prikazuje prisustvo prevodilaca za znakovni jezik u relevantnim javnim institucijama. Međutim, novi zakon bi olakšao i povećao broj prevodilaca za znakovni jezik i, respektivno, poboljšao situaciju i povećao broj prevodilaca.

Uopšteno govoreći, u svetlu ovog odeljka, može se zaključiti da opcija 3 izrade zakona o znakovnom jeziku predstavlja opciju koja ima direktan uticaj na poboljšanje statusa i situacije gluvih osoba u Republici Kosovo.

Poglavlje 4.1: Izazovi sa prikupljanjem podataka

Prikupljanje podataka je samo po sebi bio složen proces, sa ciljem boljeg obrazloženja pitanja najbolje opcije, naime opcije izrade Zakona o znakovnom jeziku. Podaci u vezi sa izradom ovog koncept dokumenta prikupljeni su iz sledećih izvora: sastanci sa zainteresovanim stranama; sastanci sa Udruženjem gluvih Kosova; sastanci sa relevantnim institucijama; sastanci sa organizacijama koje podržavaju gluve osobe; izveštaji i podaci u raznim lokalnim izveštajima; izveštaji i podaci iz međunarodnih dokumenata koji se bave uporednim praksama itd . Takođe, važan deo obrade podataka bio je sastanak za izradu koncept dokumenta održan 13.09.2024. godine, na kom sastanku su AAC i prevodioci predstavili konkretne podatke koji su predstavljeni u ovom koncept dokumentu.

[10]Ove podatke je obezbedila Kancelarija za dobro upravljanje - Kancelarija premijera na Kosovu.

Izazovi u prikupljanju podataka bili su relativni zbog konstruktivnog pristupa AAC-a i podataka koje AAC poseduje o gluvim osobama na Kosovu i njihovom pristupu.

Poglavlje 5: Komunikacija i konsultacije

Slika 7: Rezime komunikacijskih i konsultativnih aktivnosti sprovedenih za koncept dokument

Proces konsultacija ima za cilj da:						
Glavni cilj	Ciljna grupa	Aktivnost	Komunikacija/obaveštenje	Indikativni rok	Potreban budžet	Odgovor osoba
Otvoreni sastanak za sve zainteresovane strane	Sve zainteresovane strane	Javni sastanak	KDU	decembar januar 2025.	N/A	
Sastanak sa Udruženjem gluvih Kosova	Članovi udruženja	Javni okrugli sto	KDU	januar februar 2025.	N/A	
Preliminarne konsultacije	Sve zainteresovane strane mogu da dostave komentare	Praćenje prijave za preliminarne konsultacije.	KDU	mart 2025.	N/A	
Pisane javne konsultacije	Sve zainteresovane strane	Objavljivanje konsultacija na portalu za javne konsultacije	KDU	april 2025.	N/A	

Tokom procesa konsultacija, razmotrene su sve predstavljene opcije i razmatran je aspekt definisanja problema. U procesu izrade konceptnog dokumenta i konsultacija razmotreni su komentari primljeni od zainteresovanih strana, uključujući i spoljne strane.

Generalno, tokom konsultacija, bilo je očigledno da nedostatak zakona o znakovnom jeziku predstavlja konkretne prepreke za gluve osobe u vezi sa:

- Ograničen pristup društvenom životu i izolacija;
- Ograničen pristup obrazovanju i vaspitanju;
- Ograničen pristup uslugama i svakodnevnom životu;
- Nedostatak efikasnih mehanizama za pružanje usluga.

Poglavlje 6: Poređenje opcija

Date su tri opcije koje su gore razmotrene, a te opcije su sledeće:

- Opcija 1, bez promena
- Opcija 2. poboljšanje sprovođenja i primene
- Opcija 3, izrada Zakona o znakovnom jeziku

Nema sumnje da je, na osnovu gore navedenih objašnjenja, treća opcija favorizovana opcija u smislu pronalaženja rešenja, naime jedina opcija koja menja pravnu, ali i činjeničnu situaciju. Prva opcija se odnosi na očuvanje činjenične i pravne situacije kakva jeste, sa važećim pravnim osnovom. Ova opcija znači da se prava gluvih osoba i znakovni jezik tretiraju bez ikakvih promena, odnosno samo na osnovu krhkog i ne baš jasnog pravnog osnova, koji bi omogućio drugačiji tretman gluvih osoba, kao i jednak pristup njima u društvu. Ova opcija, između ostalog: Ne bi promenila postojeće stanje; ne bi efikasno ostvarivala prava gluvih osoba; ne bi omogućila efikasan pristup gluvih osoba obrazovanju i pristup drugim javnim uslugama. Pre svega, isti problemi gluvih osoba, koje nemaju jasan pravni status, niti dovoljnu podzakonsku strukturu za ostvarivanje svojih prava, bi se nastavili. Kao što je gore naglašeno, praksa je pokazala da su na Kosovu gluve osobe često diskriminisane kroz ovaj podzakonski osnov u odsustvu znakovnog jezika i nisu imale pristup uslugama i javnom životu uopšte. Druga opcija je opcija prema kojoj bi pravni osnov bio isti, samo bi se poboljšala implementacija i izvršenje praktično istih politika. To znači da se pretpostavlja da će nadležne institucije poboljšati politiku implementacije i izvršenja. Međutim, ova opcija postavlja mnoge dileme, posebno kada se uzme u obzir da je pravni osnov potpuno isti. U svakom aspektu, opcija sa sličnim pravnim osnovom i očekivanjem efikasne implementacije postojećih politika i pravnog osnova deluje praktično veoma teško. Ovu opciju otežava i činjenica da će nadležne institucije koje su implementirale pravni okvir u vezi sa znakovnim jezikom imati praktično poteškoća u implementaciji eventualnih novih afirmativnih mera u vezi sa gluvim osobama i znakovnim jezikom. Stoga, generalno, pri poređenju opcija, promovisana opcija 1 i opcija 2 uvek koegzistiraju jedna sa drugom i zavise jedna od druge. Ono što ove dve opcije imaju zajedničko je činjenica da će delovati na istom pravnom osnovu.

S druge strane, treća opcija je opcija potpuno suprotna prve dve i tiče se izrade i usvajanja posebnog zakona o znakovnom jeziku. Ova praksa je široko rasprostranjena i mnoge zemlje su praktikovale poseban zakon o znakovnom jeziku. Ova opcija, kao jedna od glavnih koje se promovišu, rešava problem gluvih osoba i reguliše njihov društveni otpor, kao i njihov pristup institucijama i javnom životu.

Kao što je gore objašnjeno, prednosti ove opcije, u poređenju sa prve dve, su:

1. Jača zakonska osnova za gluve osobe;
2. Obavezan i regulisan status gluvih osoba i znakovni jezik;
3. Regulisanje položaja gluvih osoba u društvu i bez diskriminacije;
4. Lakši pristup gluvih osoba obrazovanju;
5. Lakši pristup gluvih osoba zaposlenju;
6. Lakši pristup gluvih osoba medijima;
7. Lakši pristup gluvih osoba javnim službama;
8. Lakši pristup gluvih osoba zdravstvenim uslugama;
9. Stvaranje zaštitnih mehanizama za gluve osobe i znakovni jezik;
10. Stvaranje bezbednije situacije i pravne sigurnosti za gluve osobe;
11. Usklađenost sa gore pomenutim direktivama EU;
12. Pristup tehnologiji i inovacijama;

13. Usluge prevođenja u realnom vremenu;
14. Mehanizmi za praćenje i sprovođenje;

Obrazloženje opcije za Zakon o znakovnom jeziku u smislu poređenja opcija

Što se tiče opravdanja sadržaja zakona o znakovnom jeziku, trebalo bi utvrditi konkretne odredbe koje definišu znakovni jezik, osobe koje su mu posvećene i druge operativne aspekte kako će se znakovni jezik koristiti za gluve osobe.

Neka od pitanja kojima bi se bavila opcija 3, naime izrada Zakona o znakovnom jeziku, su:
Priznavanje jezičkih prava i pravni status znakovnog jezika
Znakovni jezik je poseban i potpun jezik sa sopstvenom gramatikom i sintaksom. Pravno priznanje je važno za potvrđivanje jezičkih prava korisnika znakovnog jezika. Zakon o znakovnom jeziku trebalo bi da utvrdi priznavanje jezičkih prava za gluve osobe, a posebno bi odredio zvanični javni status znakovnog jezika i zajednice kojoj pripada.

Pravo na korišćenje znakovnog jezika

Takođe, važno pitanje koje bi zakon o znakovnom jeziku obuhvatio jeste njegova upotreba za gluve osobe i pravo na korišćenje ovog jezika u svim javnim institucijama radi efikasnog dobijanja potrebnih usluga. U tom smislu, ovo bi se moglo učiniti putem usluga prevodilaca, gde bi se stvorio odgovarajući mehanizam za njihovo licenciranje i sertifikaciju, kako je predviđeno u okviru važećih podzakonskih akata koji su na snazi u Republici Kosovo.

Pristup i inkluzija

Zakon o znakovnom jeziku osigurava da su osnovne usluge i informacije dostupne gluvoj zajednici, promovišući njihovo puno uključivanje u društvo. U tom smislu, trebalo bi regulisati pristup i inkluziju gluvih osoba putem znakovnog jezika.

Obrazovanje i obuka

Pristup kvalitetnom obrazovanju na znakovnom jeziku je neophodan da bi gluva deca ostvarila svoj puni potencijal. Zakon može zahtevati obezbeđivanje instrukcija i resursa za znakovni jezik u obrazovnim ustanovama. Stoga, poseban član u zakonu treba da bude posvećen aspektu obrazovanja i stvaranju mehanizama i resursa vezanih za oblast obrazovanja, prosvetnih radnika, njihovu obuku za znakovni jezik, upotrebu znakovnog jezika u školama itd.
Važno je da, u pogledu znakovnog jezika, zakon omogući i akreditaciju relevantnih programa za pitanje obuke i sertifikacije jezičkih prevodilaca. To se može postići putem nadležnih mehanizama kao što su nacionalni organ za kvalifikacije ili Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija (MASHTI).

Takođe je važno zakonom utvrditi mesto znakovnog jezika u nastavnom planu i programu, tako da nastavni aspekt za ovaj jezik, za gluvu zajednicu, bude obavezan i da se obezbedi efikasan pristup obrazovanju.

Mogućnosti zapošljavanja i stručno usavršavanje

Zakonske odredbe mogu promovisati jednake mogućnosti zapošljavanja tako što će zahtevati od poslodavaca da zadovolje komunikacijske potrebe gluvih zaposlenih putem prevodilaca za znakovni jezik i drugih metoda. Takođe, ova komponenta, što se tiče znakovnog jezika, trebalo bi da reguliše i pristup radnom mestu i upotrebu znakovnog jezika, kako bi se stvorilo uglavnom nediskriminatorno okruženje. Slično tome, znakovni jezik treba ojačati i zakonom u pogledu stručnog usavršavanja.

Zaštita od diskriminacije

Zakon o znakovnom jeziku trebalo bi da služi kao posebna zakonska garancija za gluve osobe, sa ciljem zaštite gluve zajednice od diskriminacije, u obrazovanju, zapošljavanju i drugim javnim službama uopšte.

Pristup zdravstvenim, socijalnim i drugim uslugama

Gluve osobe se često suočavaju sa preprekama u pristupu zdravstvenim uslugama zbog komunikacijskih izazova. Zakon bi mogao da zahteva dostupnost usluga prevođenja znakovnog jezika u zdravstvenim ustanovama. Ovo bi omogućilo lakši pristup gluvim osobama, s obzirom na njihovu potrebu za korišćenjem znakovnog jezika.
Razumno je utvrditi mehanizam za obezbeđivanje jezičkih prevodilaca, takođe na osnovu međunarodne prakse (videti definiciju problema), kako komunikacija gluvih osoba ne bi bila nemoguća u odsustvu prevodilaca. Zakon o znakovnom jeziku bi omogućio gluvim osobama lakši pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama.

Nasleđe i identitet gluvih kao vrednost i dokumentacija znakovnog jezika

Znakovni jezik je neodvojivi deo kulture gluvih osoba. Pravno priznanje pomaže u očuvanju i promociji ovog kulturnog nasleđa. Trebalo bi da se obezbedi član koji definiše pitanje kulturnog nasleđa. Takođe, ovaj član treba da definiše podršku relevantnih organizacija za zaštitu prava gluvih osoba. U okviru ove kategorije i kako bi se prepoznalo nasleđe gluvih, zakon treba da utvrdi dozvoljenost javnih kampanja i određenih evokacija radi promocije znakovnog jezika i omogućavanja gluvoj zajednici da se oseća ravnopravno u svakom aspektu svog tretmana. Važno pitanje koje će se postići ovom opcijom je dokumentacija znakovnog jezika, što bi bilo omogućeno zakonom.

Pristup gluvih javnosti i odnos sa medijima

Što se tiče jednakog pristupa informacijama za gluve, u okviru dobre prakse je da se zakonom propiše da javni emiteri moraju da obezbede prevodioce u glavnim izdanjima i televizijskim emisijama, kako bi gluvi mogli da razumeju. Ovo bi trebalo da se odnosi i na glavne i zanimljive veb stranice koje su državna imovina, tako da se video snimci i ključne informacije prikazuju na znakovnom jeziku.

Obezbeđivanje profesionalnog prevođenja na znakovni jezik

Novi zakon o znakovnom jeziku omogućio bi stvaranje obaveznog mehanizma za imenovanje profesionalnih tumača za znakovni jezik. Takođe bi povećao broj tumača i učinio službu prevođenja efikasnijom. Ovo bi omogućilo lakši pristup uslugama za gluve osobe.

Zastupanje i podizanje svesti o znakovnom jeziku

Zastupanje i podizanje svesti su važno pitanje kojim bi se bavila treća opcija. Kroz proces zastupanja i podizanja svesti, pomoglo bi se gluvoj zajednici, kako bi mogli da ostvare svoje usluge i prava, odnosno da ne budu izloženi situacijama diskriminacije.

Stvaranje mehanizama za sprovođenje

Zakon o znakovnom jeziku trebalo bi da utvrdi da postoji državni mehanizam, kancelarija ili relevantni službenici unutar institucija koji se bave aspektom znakovnog jezika, sprovođenjem zakona, praćenjem sprovođenja zakona, kao i održavanjem relevantnih dokaza koji pokazuju i govore o sprovođenju zakona o znakovnom jeziku.

Zaključno, neka glavna pitanja koja bi zakon, odnosno treća opcija, rešio su: Znakovni jezik i njegov status; Znakovni jezik u obrazovanju i obuci; Znakovni jezik u zapošljavanju; Znakovni jezik u pružanju zdravstvenih i socijalnih usluga; Znakovni jezik u medijima i pristup informacijama; Upotreba znakovnog jezika; Programi i evokacija za znakovni jezik; Prevodioci za znakovni jezik; Zaštita od diskriminacije; Pritužbe; Institucionalni mehanizmi za sprovođenje zakona o znakovnom jeziku; Izdavanje podzakonskih akata; Prelazne odredbe; Završne odredbe.

Poglavlje 6.1: Planovi implementacije za različite opcije

Kao što je napomenuto, opcije 1 i 2 su zajedničke opcije i povezane su jedna sa drugom, jer se zasnivaju na istoj pravnoj osnovi. U ovom kontekstu, opcija 2 je povezana sa opcijom 1 i obrnuto, jer opcija 1 promoviše isti aspekt zakonodavstva i bez izmena, dok opcija 2 podrazumeva sprovođenje i izmenu izvršnih politika, ali u okviru iste pravne osnove, uključujući i poboljšanje izvršnih politika. Opcija 2 u tom pogledu zahteva povećanu i dinamičniju aktivnost institucija, u smislu sprovođenja važećih propisa, radi poboljšanja znakovnog jezika i položaja gluvih osoba u društvu.

Slika 8: Plan implementacije za opciju 1

Svrha Politike	**Sprovođenje propisa i trenutna situacija za znakovni jezik**							Očekivani trošak
Strateški cilj								
	Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/departman							
Uspostavljanje mehanizama za praćenje politika o pravima osoba sa invaliditetom	Rezultat 1.1 Postojeći pravni i administrativni okvir							
			Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna institucija/departman	0
		Aktivnost 1.1 1.1. Analiza trenutne primene Uredbe (VRK) br. 15/2014 i identifikacija postojećih nedostataka.		/	/	/	/	KDU/UP	50000
		Aktivnost 1.2. 1.2.1. Konsultacije sa Udruženjem gluvih i zainteresovanim stranama o postojećim potrebama	Godina 1	/	/	/	/	KDU/UP	940
		Aktivnost 1.2.2. Priprema izveštaja sa administrati		/	/	/	/	KDU/UP	10000

		vnim preporukam a za poboljšanje implementa cije							
		Aktivnost 1.3.1. 4. Podizanje svesti javnih institucija o sprovođenju postojećih propisa			/	/	/	KDU/UP i KUG	50000
									119400

Slika 9: Plan implementacije za opciju 2

Cilj politike	**Unapređenje implementacije usluga znakovnog jezika**							Očekivani trošak
Strateški cilj								
	Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/departman							
Unapređenje sveobuhvatnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	Proizvod 1.1 Unapređen institucionalni i podzakonski okvir							
			Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna institucija/departman	
		Aktivnost 1.1 1. Stvaranje međuinstitucionalnog mehanizma koordinacije za pitanja znakovnog jezika		/	/	/	/	KDU/UP	10000€

		Aktivnost 1.2. 2. Izrada profesionalnih standarda za sertifikaciju prevodilaca	Viti 1	/	/	/	/	KDU/UP	10000€
		Aktivnost 1.3. Proširenje pružanja usluga znakovnog jezika u privatnom sektoru		/	/	/	/	KDU/UP	70000€
		Aktivnost 1.4 Razvoj kampanja za podizanje javne svesti o upotrebi znakovnog jezika			/	/	/	KDU/UP i KUG	29400€
									119400€

S druge strane, kako je istaknuto u ovom konceptualnom dokumentu, treća opcija proizvodi potpuno drugačiju situaciju, kako pravnu tako i činjeničnu. U tom pogledu, ova opcija podrazumeva izgradnju potpuno nove pravne stvarnosti, gde će se kroz izradu Zakona o znakovnom jeziku omogućiti priznavanje znakovnog jezika i regulisanje položaja gluvih osoba u društvu. Zakon će omogućiti otvaranje načina i mogućnosti za regulisanje položaja gluvih osoba, priznavanje i regulisanje znakovnog jezika, regulisanje mehanizma za primenu znakovnog jezika, eliminisanje diskriminatornih situacija prema gluvim osobama, kao rezultat nedostatka pravne sigurnosti u vezi sa znakovnim jezikom, itd.

Slika 9: Plan implementacije za opciju 3

Cilj politike	**Izrada novog zakonskog okvira za znakovni jezik**	Očekivani trošak
Strateški cilj	Strateški cilj 1. Poboljšanje kvaliteta socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	

	Proizvodi, aktivnosti, godina i odgovorna organizacija/departman							
Specifični cilj I.1 Unapređenje sveobuhvatnih socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom	Rezultat 1.1 Izrađen i usvojen zakon o znakovnom jeziku							
			Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 4	Godina 5	Odgovorna organizacija /departman	0
		Aktivnost 1.1.1 Odobravanje koncept dokumenta od strane Vlade	/	/	/	/	/	Vlada	20000€
		Aktivnost 1.1.2 Osnivanje međuinstitucionalne radne grupe (Ured premijera, MONTI, MZ, MF, MP, Udruženje gluvih).	izrada/ usvajanje novog zakona	/	/	/	/	ZKM/ZQM	20000€
		Aktivnost 1.1.3 Izrada i usvajanje nacrta zakona u skladu sa Konvencijom UN i evropskim standardima.	Validacija novog zakona sa zainteresovanim stranama	/	/	/	/	Vlada	10000 €
		Aktivnost 1.1.4 Slanje nacrta zakona Skupštini na	/	/	/	/		Vlada	5000 €

		razmatranje i usvajanje.							
	Rezultat 1.2 Funkcionalizovani pravni i institucionalni okvir								
			Godina 1	Godina 2	/	/	/	Odgovorna Institucija /Departman KDU	0
		Aktivnost 1.2.1 Izrada administrativnih uputstava, propisa i standarda za sprovođenje			/	/	/	KDU	30000€
		Aktivnost 1.2.2 Uspostavljanje institucionalnog mehanizma za koordinaciju i praćenje zakona						KDU	20000€
		Aktivnost 1.2.3 Dodeljivanje odgovornih jedinica u relevantnim ministarstvima						KDU, KUG, MZ, MONTI, MSPPI	30000€

Specifični cilj II.2: Izgradnja kapaciteta pomoćnog osoblja za osobe sa invaliditetom i osobe sa ograničenim sposobnostima	Rezultat 2.1 Unapređeni stručni kapaciteti i dostupne usluge	Aktivnost 2.1.1 Obuka i sertifikacija prevodilaca znakovnog jezika	Spisak obuka	/	/	/	/	KDU	40000€
		Aktivnost 2.1.2 Razvoj modula za učenje i obuku za javne službenike						KDU	40000€
		Aktivnost 2.1.3 Sprovođenje programa za uključivanje znakovnog jezika u obrazovanje, medije i javnu upravu.						KDU	10000€
	Rezultat 2.2 Efikasna primena i održivo praćenje zakona	Aktivnost 2.2.1 Prikupljanje podataka i definisanje indikatora učinka	Osmišljavanje i otvaranje javnog konkursa za zapošljavanje novih zaposlenih, prevodilaca itd.	/	/	/	/	KDU	10000€

		Aktivnost 2.2.2 Priprema godišnjih izveštaja o praćenju i izveštavanje Vladi							5000€
		Aktivnost 2.2.3 Razvijanje kampanja za podizanje svesti o pravima gluvih osoba							29400€
									269400€

Poglavlje 6.2: Tabela poređenja sa tri opcije

Poređenje opcija jasno utvrđuje prednosti i mane svake u poređenju. Takođe predstavlja uticaje opcija u smislu onoga što one nude.

Slika 10: Poređenje opcija

Metod poređenja:			
Relevantni pozitivni uticaji	Opcija 1: Bez promena	Opcija 2: Poboljšanje implementacije i izvršenja	Opscija 3:
	Bez značajnog pozitivnog uticaja	Pozitivan uticaj je ograničen	Status znakovnog jezika i gluvih osoba je značajno poboljšan
	Bez poboljšanja položaja gluvih osoba	Rad institucija je pojednostavljen u pogledu izvršenja	Gluvim osobama je omogućen pristup javnom životu i primanje usluga bez ograničenja i efikasno
	Pravna situacija ostaje ista	Mehanizmi za prisustvo znakovnog jezika u	Stvoreni su novi mehanizmi za znakovni jezik

				institucijama mogu se delimično ojačati					
							Stvaraju se institucionalni mehanizmi koji utiču na poboljšanje položaja gluvih osoba i status znakovnog jezika u Republici Kosovo.		
Relevantni negativni uticaji									
	Nerešavanje postojećih problema kao negativan uticaj			Delimično rešenje problema sa znakovnim jezikom			Nema očekivanih negativnih uticaja.		
Relevantni troškovi									
	Nema dodatnih troškova.			Postoji minimalno smanjenje trenutnih troškova.			Postoje dodatni troškovi.		
Procena očekivanog budžetskog uticaja	Godina 1	Godina	Godina 3	Godina 1	Godina 2	Godina 3	Godina 1	Godina 2	Godina 3
	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
Zaključak	119,400.00€			109,400.00 euro			269,400.00 euro		

Poglavlje 7: Zaključci i sledeći koraci

Glavni problem koji je predstavljen u rešavanju problema je položaj gluvih osoba u kosovskom društvu i nedostatak znakovnog jezika. U odsustvu stabilne zakonske osnove, nema sumnje da je najpoželjnija i najpristupačnija opcija za rešavanje problema znakovnog jezika izrada Zakona o znakovnom jeziku. Ovaj zakon, nakon usvajanja, ponudio bi niz prednosti u smislu rešavanja problema za gluve osobe, kao što sledi:

1. Regulisanje statusa gluvih osoba;
2. Priznavanje statusa znakovnog jezika;
3. Obezbeđivanje pravne sigurnosti gluvim osobama;
4. Stvaranje mogućnosti za gluve osobe da pristupe zaposlenju;
5. Stvaranje mogućnosti za gluve osobe da pristupe obrazovanju;
6. Stvaranje mogućnosti za gluve osobe da dobiju usluge i pristup javnom životu;
7. Stvaranje tehničkih mehanizama za implementaciju znakovnog jezika i stvaranje relevantnih mehanizama za implementaciju;
8. Stvaranje i unapređenje mehanizama i tehničke infrastrukture za sprovođenje zakona o znakovnom jeziku.

9. Stvaranje mogućnosti za povećanje broja prevodilaca i pružanje usluga prevođenja u realnom vremenu;
10. Stvaranje mogućnosti za prepoznavanje znakovnog jezika kao vrednosti.

Slika 11: Plan implementacije preferirane opcije

Javne konsultacije o koncept dokumentu – 29.11.2025.
Usvajanje koncept dokumenta u Vladi - xx/xx/2025.
Formiranje radne grupe za izradu novog zakona - xx/xx/2025 ili 2026.
Izrada novog zakona o znakovnom jeziku u xx/xx/2025.
Usvajanje novog nacrta zakona o znakovnom jeziku u Vladi - xx/xx/2025 ili 2026.
Usvajanje novog nacrta zakona o znakovnom jeziku u Skupštini xx/xx/2025. 0se 2026.
Stvaranje povoljnijih uslova za znakovni jezik u obrazovanju
Stvaranje novih mehanizama koji pomažu u obezbeđivanju znakovnog jezika
Sprečavanje slučajeva diskriminacije gluvih osoba
Poboljšanje tehnološkog pristupa obezbeđivanju znakovnog jezika
Povećanje broja prevodilaca za znakovni jezik znakova

Poglavlje 7.1: Odredbe za praćenje i evaluaciju

Sprovođenje koncept dokumenta biće procenjeno u smislu ostvarivanja ciljeva kroz njegovo praćenje od strane Kancelarije za dobro upravljanje. O istom će se redovno izveštavati i u konsultaciji sa zainteresovanim stranama, stranama itd.

Kao što je gore navedeno, sam koncept dokument je izrađen na osnovu konsultacija sa AAC i drugim ključnim zainteresovanim stranama, odnosno nadležnim institucijama.

Koncept dokument je prošao i praćen je u fazi preliminarnih konsultacija i javnih konsultacija. Preliminarne konsultacije su proizvele relevantne komentare od institucija, dok su tokom javnih konsultacija primljeni komentari od OEBS-a i UNMIK-a. Faza javnih konsultacija je trajala 15 radnih dana, odnosno od 11.08.2025. do 29.08.2025.

Koncept dokument će nastaviti da prati implementaciju od strane KDU, tokom izrade novog zakona o znakovnom jeziku, kao opcije predložene u ovom konceptu.

Prilog 1: Obrazac za procenu ekonomskog uticaja

Kategorija ekonomskog uticaja	**Glavni uticaj**	**Da li se očekuje da će se ovaj uticaj dogoditi?**		**Broj organizacija, kompanija i/ili pojedinaca koji su pogođeni**	**Očekivana korist ili trošak uticaja**	**Poželjni nivo analize**
		Da	**Ne**	**Visoko/nisko**	**Visoko/nisko**	
Radna mesta[11]	Da li će se trenutni broj radnih mesta povećati?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će se trenutni broj radnih mesta smanjiti?		x			
	Da li će to uticati na nivo plata?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će to uticati na lakoću pronalaženja posla?	x		N/A	N/A	N/A
Poslovanje	Da li će to uticati na pristup finansiranju za preduzeća?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će određeni proizvodi biti uklonjeni sa tržišta?		x			
	Da li će određeni proizvodi biti dozvoljeni na tržištu?					
	Da li će preduzeća biti primorana da se zatvore?		x			
	Da li će se stvarati nova preduzeća?					
Administrativno opterećenje	Da li će preduzeća biti primorana da se pridržavaju novih zahteva za informisanje?		x			
	Da li su zahtevi za informisanje za preduzeća pojednostavljeni?		x			

[11] Kada utiče na radna mesta, imaće i društvene posledice.

Trgovina	Da li se očekuje da će se trenutni tokovi uvoza promeniti?		x			
	Da li se očekuje da će se trenutni izvozni tokovi promeniti??		x			
Transport	Da li će biti uticaja na način prevoza putnika i/ili robe?		x			
	Da li će doći do promene vremena potrebnog za prevoz putnika i/ili robe?		x			
Investicije	Da li se očekuje da kompanije ulažu u nove aktivnosti?		x			
	Da li se očekuje da kompanije otkažu ili odlože investicije?		x			
	Da li će se investicije dijaspore povećati?		x			
	Da li će se investicije dijaspore smanjiti?		x			
	Da li će se strane direktne investicije povećati?		x			
	Da li će se strane direktne investicije smanjiti?		x			
Konkurencija	Da li će se cena poslovnih proizvoda, kao što je električna energija, povećati?		x			
	Da li će se cena poslovnih inputa, kao što je električna energija, smanjiti?		x			
	Da li je verovatno da će to promovisati inovacije i istraživanje?		x			
	Da li je verovatno da će to ometati inovacije i istraživanje?		x			

Uticaj na MSP	Da li su pogođene kompanije uglavnom MSP		x			
Cene i konkurencija	Da li će se broj dobara i usluga dostupnih preduzećima ili potrošačima povećati?		x			
	Da li će se broj dobara i usluga dostupnih preduzećima ili potrošačima smanjiti?		x			
	Hoće li cene postojećih dobara i usluga porasti?		x			
	Hoće li cene postojećih dobara i usluga pasti?		x			
Regionalni ekonomski uticaji	Da li će neki određeni poslovni sektor biti pogođen?		x			
	Da li je ovaj sektor koncentrisan u određenom regionu?		x			
Ukupan ekonomski razvoj	Da li će budući ekonomski rast biti pogođen?		x			
	Da li bi moglo biti uticaja na stopu inflacije?		x			

Prilog 2: Obrazac za procenu društvenog uticaja

Kategorija društvenog uticaja	**Glavni uticaj**	**Da li se očekuje da će se ovaj uticaj dogoditi?**		**Broj organizacija, kompanija i/ili pojedinaca koji su pogođeni**	**Očekivana korist ili trošak uticaja**	**Poželjni nivo analize**
		Da	**Ne**	**Visoko/nisko**	**Visoko/nisko**	
Radna mesta [12]	Da li će se trenutni broj radnih mesta povećati?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će se trenutni broj radnih mesta smanjiti?		x			
	Da li će radna mesta u određenom poslovnom sektoru biti pogođena?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će biti uticaja na nivo plata?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li će biti uticaja na lakoću pronalaženja posla?	x		N/A	N/A	N/A
Regionalni društveni uticaji	Da li su društveni uticaji koncentrisani u regionu ili određenim gradovima?	x		N/A	N/A	N/A
Uslovi rada Regionalni društveni uticaji	Da li su pogođena prava radnika?	x				
	Da li su predviđeni ili ukinuti standardi za rad u opasnim uslovima?		x			
	Da li će biti uticaja na način na koji se razvija socijalni dijalog između zaposlenih i poslodavaca?	x		N/A	N/A	N/A
Uslovi rada	Da li će biti uticaja na siromaštvo?		X			

[12] Kada utiče na radna mesta, imaće i ekonomske posledice.

	Da li je pogođen pristup programima socijalne zaštite?		X			
	Da li će se cena osnovnih dobara i usluga promeniti?		X			
	Da li će biti uticaja na finansiranje ili organizaciju programa socijalne zaštite?		X			
Obrazovanje	Da li će uticati na osnovno obrazovanje?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će uticati na srednje obrazovanje?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će uticati na visoko obrazovanje?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će uticati na stručno osposobljavanje?					
	Da li će uticati na obrazovanje radne snage i celoživotno učenje?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će uticati na organizaciju ili strukturu obrazovnog sistema?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će uticati na akademske slobode i samoupravljanje?		X			
Kultura	Da li opcija utiče na kulturnu raznolikost?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na finansiranje kulturnih organizacija?					
	Da li opcija utiče na mogućnosti ljudi da imaju koristi od kulturnih aktivnosti ili da učestvuju u njima?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na očuvanje kulturnog nasleđa?	X		N/A	N/A	N/A
Upravljanje	Da li opcija utiče na sposobnost građana da učestvuju u demokratskom procesu?	X		N/A	N/A	N/A

	Da li se svaka osoba tretira jednako?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će javnost biti bolje informisana o određenim pitanjima?	X		N/A	N/A	N/A
	Da li će opcija uticati na način funkcionisanja političkih stranaka?		X			
	Da li će imati ikakav uticaj na civilno društvo?		X			
Javno zdravlje i bezbednost[13]	Da li će biti uticaja na živote ljudi, kao što su očekivani životni vek ili stope smrtnosti?		X			
	Da li će biti uticaja na kvalitet hrane?		X			
	Da li će se zdravstveni rizici od štetnih supstanci povećati ili smanjiti?		X			
	Da li će biti zdravstvenih efekata zbog promena u nivou buke ili kvalitetu vazduha, vode i/ili zemljišta?		X			
	Da li će biti zdravstvenih efekata zbog promena u potrošnji energije?		X			
	Da li će biti zdravstvenih efekata zbog promena u odlaganju otpada?		X			
	Da li će biti uticaja na način života ljudi, kao što su nivo interesovanja za sport, promene u ishrani ili promene u upotrebi duvana ili alkohola?		X			
	Da li postoje određene grupe koje se suočavaju sa znatno većim rizicima od drugih (definisano faktorima kao što su	X		N/A	N/A	N/A

[13] Kada postoji uticaj na javno zdravlje i bezbednost, često postoje i uticaji na životnu sredinu.

	starost, pol, invaliditet, društvena grupa ili region)?					
Kriminal i bezbednost	Da li je pogođena verovatnoća hvatanja kriminalaca?		X			
	Da li je pogođen potencijalni profit od kriminala?		X			
	Da li utiče na nivo korupcije?		X			
	Da li je pogođen kapacitet organa za sprovođenje zakona?					
	Da li postoji bilo kakav uticaj na prava i bezbednost žrtava kriminala?		X			

Prilog 3: Obrazac za procenu uticaja na životnu sredinu

Kategorija uticaja na životnu sredinu	**Glavni uticaj**	**Da li se očekuje da će se ovaj uticaj dogoditi?**		**Broj organizacija, kompanija i/ili pojedinaca koji su pogođeni**	**Očekivana korist ili trošak uticaja**	**Poželjni nivo analize**
		Da	**Ne**	**Visok/nisko**	**Visok/nisko**	
Klima i održiva životna sredina Kvalitet vazduha Kvalitet vode	Da li će biti uticaja na emisije gasova staklene bašte (ugljen-dioksid, metan, itd.)?		X			
	Da li će potrošnja goriva biti pogođena?		X			
	Da li će se promeniti raznolikost izvora koji se koriste za proizvodnju energije?		X			
	Da li će doći do promene cene ekološki prihvatljivih proizvoda?		X			
	Da li će određene aktivnosti postati manje zagađujuće?		X			
Kvalitet zemljišta i korišćenje zemljišta	Da li će biti uticaja na emisije zagađivača vazduha?		X			
Klima i održiva životna sredina Kvalitet vazduha	Da li će opcija uticati na kvalitet slatke vode?		X			
	Da li će opcija uticati na kvalitet podzemnih voda?		X			
	Da li će opcija uticati na izvore vode za piće?		X			
Kvalitet vode	Da li će biti uticaja na kvalitet zemljišta (u smislu zakiseljavanja, zagađenja, upotrebe pesticida ili herbicida)?		X			

	Da li će biti uticaja na eroziju zemljišta?		X			
	Da li će se zemljište izgubiti (kroz izgradnju, itd.)?		X			
	Da li će se zemljište dobiti (kroz dekontaminaciju, itd.)?		X			
	Da li će doći do promene u korišćenju zemljišta (npr. sa šumarstva na poljoprivrednu ili urbanu upotrebu)?		X			
Otpad i reciklaža	Da li će se promeniti količina proizvedenog otpada?		X			
	Da li će se promeniti načini na koje se otpad tretira?		X			
	Da li će biti uticaja na mogućnosti reciklaže otpada?		X			
Korišćenje resursa	Da li opcija utiče na korišćenje obnovljivih resursa (riblji fondovi, hidroelektrane, solarna energija itd.)?		X			
	Da li opcija utiče na korišćenje resursa koji nisu obnovljivi (podzemne vode, minerali, ugalj itd.)?		X			
Obim ekoloških rizika	Da li će biti uticaja na verovatnoću opasnosti, kao što su požari, eksplozije ili nesreće?		X			
	Da li će uticati na spremnost u slučaju prirodnih katastrofa?		X			
	Da li će biti pogođena zaštita društva od prirodnih katastrofa?		X			

Biodiverzitet, flora i fauna	Da li će biti uticaja na zaštićene ili ugrožene vrste ili područja u kojima žive?		X			
	Da li će biti pogođena veličina ili veze između prirodnih područja?		X			
	Da li će biti pogođen broj vrsta u datom području?		X			
Dobrobit životinja	Da li će biti pogođen tretman životinja?		X			
	Da li će biti pogođeno zdravlje životinja?		X			
	Da li će biti pogođen kvalitet i bezbednost stočne hrane?		X			

Prilog 4: Obrazac za procenu uticaja na osnovna prava

Kategorija uticaja na osnovna prava	**Glavni uticaj**	**Da li se očekuje da će se ovaj uticaj dogoditi?**		**Broj organizacija, kompanija i/ili pojedinaca koji su pogođeni**	**Očekivana korist ili trošak uticaja**	**Poželjni nivo analize**
		Da	**Ne**	**Visok/nisko**	**Visok/nisko**	
Dostojanstvo	Da li opcija utiče na dostojanstvo ljudi, njihovo pravo na život ili integritet ličnosti?	X		N/A	N/A	N/A
Sloboda	Da li opcija utiče na pravo na slobodu pojedinaca?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na pravo osobe na privatnost?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na pravo na sklapanje braka ili osnivanje porodice?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na pravnu, ekonomsku ili socijalnu zaštitu pojedinaca ili porodice?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na slobodu misli, savesti ili veroispovesti?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na slobodu izražavanja?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na slobodu okupljanja ili udruživanja?	x		N/A	N/A	N/A
Lični podaci	Da li opcija podrazumeva obradu ličnih podataka?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li su prava pojedinca na pristup, ispravku i prigovor zagarantovana?	x		N/A	N/A	N/A

	Da li je način na koji se lični podaci obrađuju jasan i dobro zaštićen?	x		N/A	N/A	N/A
Azil	Da li ova opcija utiče na pravo na azil?		x			
Imovinski prava	Da li će imovinska prava biti pogođena?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na slobodu poslovanja?	x		N/A	N/A	N/A
Jednak tretman [14]	Da li opcija štiti princip jednakosti pred zakonom?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li je verovatno da će određene grupe biti direktno ili indirektno oštećene diskriminacijom (npr. bilo kakva diskriminacija na osnovu pola, rase, boje kože, etničke pripadnosti, političkog ili drugog mišljenja, starosti ili seksualne orijentacije)?	x		N/A	N/A	N/A
	Da li opcija utiče na prava osoba sa invaliditetom?	x		N/A	N/A	N/A
Prava dece	Da li opcija utiče na prava dece?	x		N/A	N/A	N/A
Dobro upravljanje	Da li će administrativni postupci postati komplikovaniji?		x			
	Da li je način na koji administracija donosi odluke pogođen (transparentnost, proceduralni rokovi, pravo na pristup dosijeu, itd.)?	x		N/A	N/A	N/A
	Za krivično pravo i predviđene kazne: da li su pogođena prava okrivljenog?		x			
	Da li je pogođen pristup pravdi?		x			

[14] Rodna ravnopravnost je obrađena u Proceni uticaja na rod